VJEKOSLAV CVETIŠIĆ

SA PLANINA I GORA III

4254/9/dr

80

[illegible]
[illegible]
[illegible] 30.

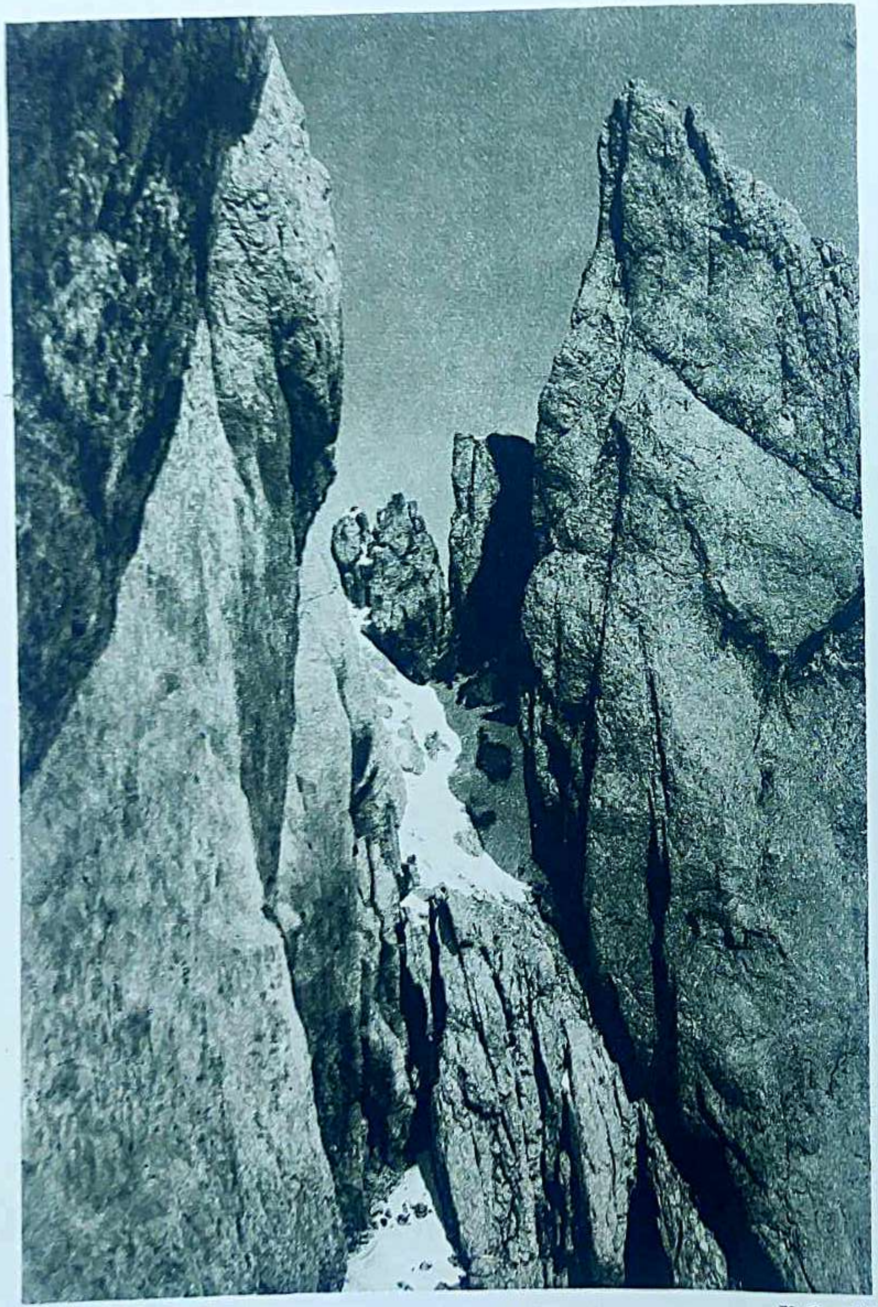

GREBENI KOČNE V. Cvetišić

VJEKOSLAV CVETIŠIĆ

SA PLANINA I GORA

DOJMOVI I UTISCI

KNJIGA III.

1930

Crteži omotnog lista i inicijala od prof. Tomislava Krizmana

Tisak i rotogravura »Tipografija« d. d., Zagreb

Naša generacija ne shvaća još pravo poezije planina. Shvatit će je bolje oni koji će doći. Oni će imati više vatre u svome srcu i više sunca u svome vidu.

Troglav.

Obzorjem su plovili bijeli i sivi oblaci od sjevera prema jugu kao posljednji potomci jučerašnje oluje što je hujila nad krajevima i gorama od Velebita do Dinare. Između oblaka jutarnje zelenilo obzorja polagano je prelazilo u fino nježno plavilo, dok su doline Kninskoga, Cetinskog i Livanjskoga polja pokrivale bijele providne jesenske maglice. Polagano rastapalo ih toplo sunce između putujućih oblaka.

Stojimo u jutru jesenskoga dana na Troglavu, 1913 metara visokom vrhu Dinare, što se protegnula kao prirodna međa između Bosne i Dalmacije.

Gledamo s te stare klasične gore našega krša krajeve i planine od dalekog Biokova do Velebita, od Mosora i Svilaje do bosanskih šumovitih gora, od ruševina starog Knina do kamenoga Klisa, tih starodrevnih hrvatskih tvrđava.

Naokolo, kud nam pogled siže, puste goljeti, kameni vrhovi, duge i široke kose Dinarskoga gorja koje pod sjenama velikih oblaka izbijaju poput golemih kamenih reljefa. Tu ne ima boja zelenih jezera, snježnika i ledenjaka visokih Alpa, tu ne ima starih šuma Velebita. Obzorje i zemlju spojila je ovdje gola,

pusta krš, što živi od toplote južnoga sunca, vihora i bure da pokaže onome koji dolazi iz pitomih krajeva kako vječna igra svesilne prirode u svojim katastrofama i triumfima, vječno gradi i razara. Samo takva gora mogla je da bude na braniku nizom dugih stoljeća prodiranju istoka na zapad; samo takva gora pod svojim kamenim bedemima mogla je da sačuva dokumente slavenske i hrvatske kulture najstarijih vremena.

U časovima kad prolazimo tom jednostavnom, dugom i širokom kamenom gorom i stojimo na njezinim sjevernim vrhovima: Dinari 1831 m, Prozlopu 1651 i južnom vrhu Troglavu 1913 metara visokom, najvišem vrhu hrvatskog i dalmatinskog krša, otvora nam pusta gora svoju dušu da iz nje pročitamo, što je njome prošlo, prohujilo i potreslo, uvijek ono opće, viječno, čovječansko.

Od Triglava do Troglava, u nijednoj slavenskoj gori nije slavenska duša došla ljepše u svojoj cijelosti do izražaja kao u Dinari, u njenoj prošlosti i sadašnjosti.

Nijednom našom gorom nije prohujilo toliko dugih i krvavih vijekova historijskih i vjerskih borbi; pod nijednom našom gorom toliko tradicija latinskih disciplina, ostataka starorimskoga carstva; toliko simbola zapadne civilizacije i slavenske rase. I ova stara Dinara s južnim obroncima golim, pustim, neplodnim, jednolične sive boje krševitoga kamenja, postala je simboličkim izričajem jednoga gorskog dinarskoga sistema i jedne ljudske dinarske rase. Preko njezinih su gora Rimljani i Gali, Iliri i Slaveni prodirali na

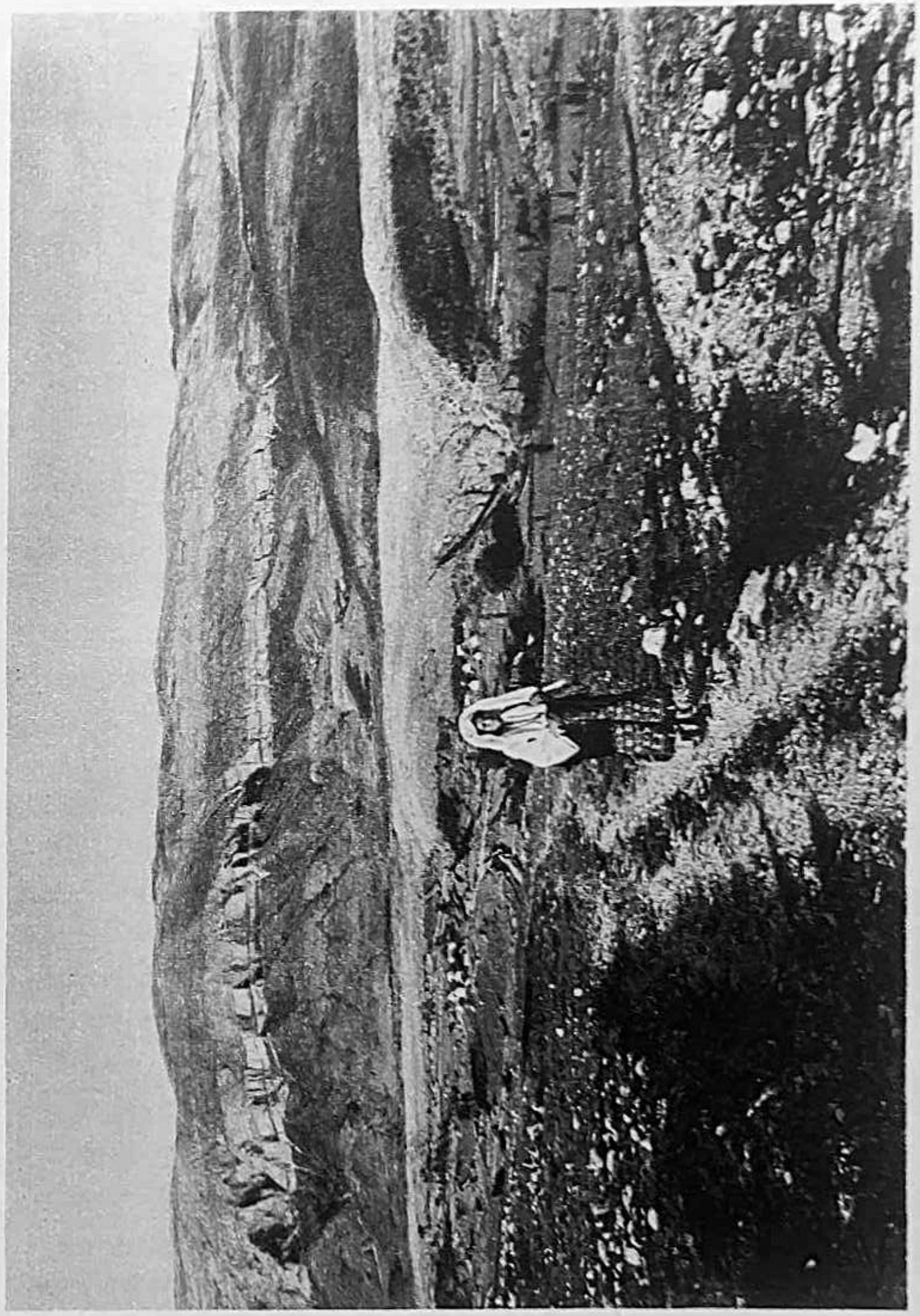

V. Cvetišić

DINARA

jug i ujedinili se u jedan rasni tip, a nomadi i ratnici po njezinim su vrhovima palili krijesove i vatru na žrtveniku božanstvima na Troglavu. Imade u njoj nešto, što imadu gore preko kojih se širio svijet i koje živu u velikim daljinama svoje prošlosti.

Zar taj goli krševiti teren, nepovoljnih meteoroloških i hidrografskih prilika, zar ljeti sunčani žar i suša, a zimi suha i studena bura s orkanskom snagom, — zar taj neplodni kameni kraj, po kome se vijugaju sklizavi puteljci, od pastirskih opanaka izlizane jedva vidljive stazice i oputine, kojima se veru koze i ovce za čuperkom trave, — zar su sva ta pusta priroda i jadan život siromašnog seljaka mogli dati toliko ideala u karakteru naroda i uticaja u plemenitom načinu života? Toliko dinamike, osjećajnosti i jednostavnosti izričaja u narodnoj pjesmi koja je niknula i mogla živjeti u duhovima na ovoj goloj dinarskoj krši; u ovoj mrtvoj, bezživotnoj gori? Zar su mogli pod njom da se sačuvaju stari spomenici sa svojim tradicijama, spomenici koji su dali toliko jakih poticaja hrvatskim umjetnicima i kiparima? Na njezinu je neplodnome tlu niknula naša narodna umjetnost koja je stara koliko i čovjekove misli i osjećaji. Na tome tlu je niknuo iz seljačkih redova najveći naš plastički izričaj Ivan Meštrović da u kipu iskleše himnu snazi našega čovjeka i naše rase! Kolika umjetnost leži u prostoti i pustoši prirode toga kraja i tajna je, kako je nalaziš i iznosiš na svijet!, rekao bi slavni Dürer.

... Takvim se tradicijama i kulturnim vrednotama u životu našeg naroda slavi ova gora što ju gledamo

pod nama s njezinoga vrha Troglava, što se svojim sunovratnim stijenama ruši u dubine Livanjskoga polja. A u mislima prekida nas ronjenje kamenja što se od časa do časa otkida s vrhova Troglava i pada kroz Đavola vrata, kroz taj ovjesni i sunovratni procjep na sjevero-istočnoj strani silnoga Troglava. A pod njime na južnim i zapadnim obroncima goleme vrtače i ponikve, suhe i kamenjem zatrpane, sama ljuta krš s koje je voda odnijela svu zemlju u Cetinsko polje po kome vijuga polagano i monotono zelena Cetina. Ona za proljetnih i jesenskih dugih kiša poplavi Sinjsko polje i preruši ga u veliko jezero. Duboko dolje po pašnjacima Livanjskoga polja brste travu krda bijelih ovaca, koja se jedva vidljivo pomiču. S klisura i pećina Troglava uzdižu se mladi orlovi, kruže nad Troglavom visoko u oblacima i spuštaju se strelimice u dubine Livanjskoga polja.

Na kraju Cetinskoga polja stisla se pod Kozjakovom planinom Vrlika s bijelim kućicama i ruševinama starog grada.

Za crkvenih zgoda i narodnih blagdana pruža strancu neviđene slike narodnoga bogatstva i narodnoga stvaranja.

U dugim povorkama kreče narod iz crkve selom. Žene i muškarci u narodnim nošnjama po kojima se boje narodnoga veziva prelijevaju u različitim nijansama. Iz svakog sela dolaze u drugačijoj nošnji, pa i u nošnji sinjske alke. Sve to čini slikovitu, neviđenu draž u našem etnografskom bogatstvu što su ga stvorili osjećaji naroda u različitim prilikama njegova razvoja. Zanosi nas snaga tih prekrasnih motiva, uzdiže nas naša narodna umjetnost, jednako kako nas osvaja i uzdiže narodna pjesma. U takvim se slikovitim i krasnim prizorima prikazuje bijela Vrlika, maleno mjestance što je niknulo na pustome kršu pod drevnom gorom Dinarom.

Pred zapad sunca pošli smo iz Vrlike preko dugog Cetinskoga polja što pruža lijepu sliku s dugom Dinarom i zelenom Cetinom. Uz nju rastu osamljeni jablani a stisle se i bijele kućice seljaka, koji u narodnim nošnjama odjeveni pasu krda ovaca. Sunce je zapadalo, kad smo stigli u selo Garjak, pa u Ježeviće, dok nas u Krivoj Dragi u Sitinu i noć već stigla. Tu smo prenoćili na travniku kod jedinog seljaka u tome suhom kamenom klancu. U ranu zoru, dok su još zvijezde treperile na crnome obzorju, ostavili smo Krivu Dragu i stali uzlaziti kamenim stazicama, obroncima razglodanih gromača kamenja, sivoj masi kamenja najrazličitijih oblika, uz Babin grad do Kozje jame, otuda na dolac Romića, na Mikorlja glavicu, Janjičarsku glavicu i po sljemenu Troglava na sam njegov najviše vrhunac. Čitav ovaj put od Vrlike do vrha Troglava trajao je punih sedam sati.

Kad okopni snijeg na Dinari, odlaze seljaci iz naselja ispod Dinare s krdima ovaca na njezine obronke, da tu životinje prehrane za suha ljeta. Dolaze u maju i ostaju do septembra. Često se za vremenskih nepogoda i ranih jesenskih oluja, snježnih mećava vraćaju i prije i gone stada u doline. Tako je i onog jesenskoga dana, kad smo se uspinjali na Troglav, planina bila pusta, bez čobana i ovaca. Opustjele smo našli čobanske kolibice, podignute iz složenog

kamenja, puste sure obronke i dolce, puste gromače sivoga kamenja, po kojemu su rasli bijeli i ružičasti lišaji . . .

. . . Čitavo su prije podne nad Troglavom plovili od sjevera prema jugu rastrgani, bijeli jesenski oblaci i bacali sjene po vrhovima gora i u doline, gdje živi čovjek naše krvi u sirotinji i bijedi, ali će u nevolji i borbi podnijeti nadčovječne napore. On je znao uvijek da sačuva kult slobode, jer osjeća u sebi tradiciju rođene grude koja ga hrani. Svi njegovi kucaji srca, misli i nastojanja odjek su života ove kamene grude kojom ga dariva kršovita i sirotinjska Dinara . .

*

* *

Jednoga proljetnog dana, krajem maja, pošli smo u ranu zoru iz Knina na najviši vrhunac u sjevernom dijelu Dinarskoga gorja što ga nazivlju Dinara (1831 m), dok ga čobani u selima pod gorom nazivlju »Sinjal«, jer je na vrhuncu gore bio nekoć od kamena složeni trigonometrički stup.

Ranom zorom vukao se od Dinare do Kozjak planine dugi nemirni trag bijelih oblačića što se u daljini spajali sa širokom sivom plohom magle na obzorju. Uzduh je bio studen i vlažan, mirisao je vlagom kiše što je padala u noći ovim krajem. Vrhovima Dinare, što se bijelili od snijega, vukle se sive magle sve punije i jače, spuštale se niže i sakrivale njezine bijele kose i vrhunce.

Pošli smo iz Knina cestom što vodi Kninskim poljem uz Krku i šumeće vodopade Krkića do planin-

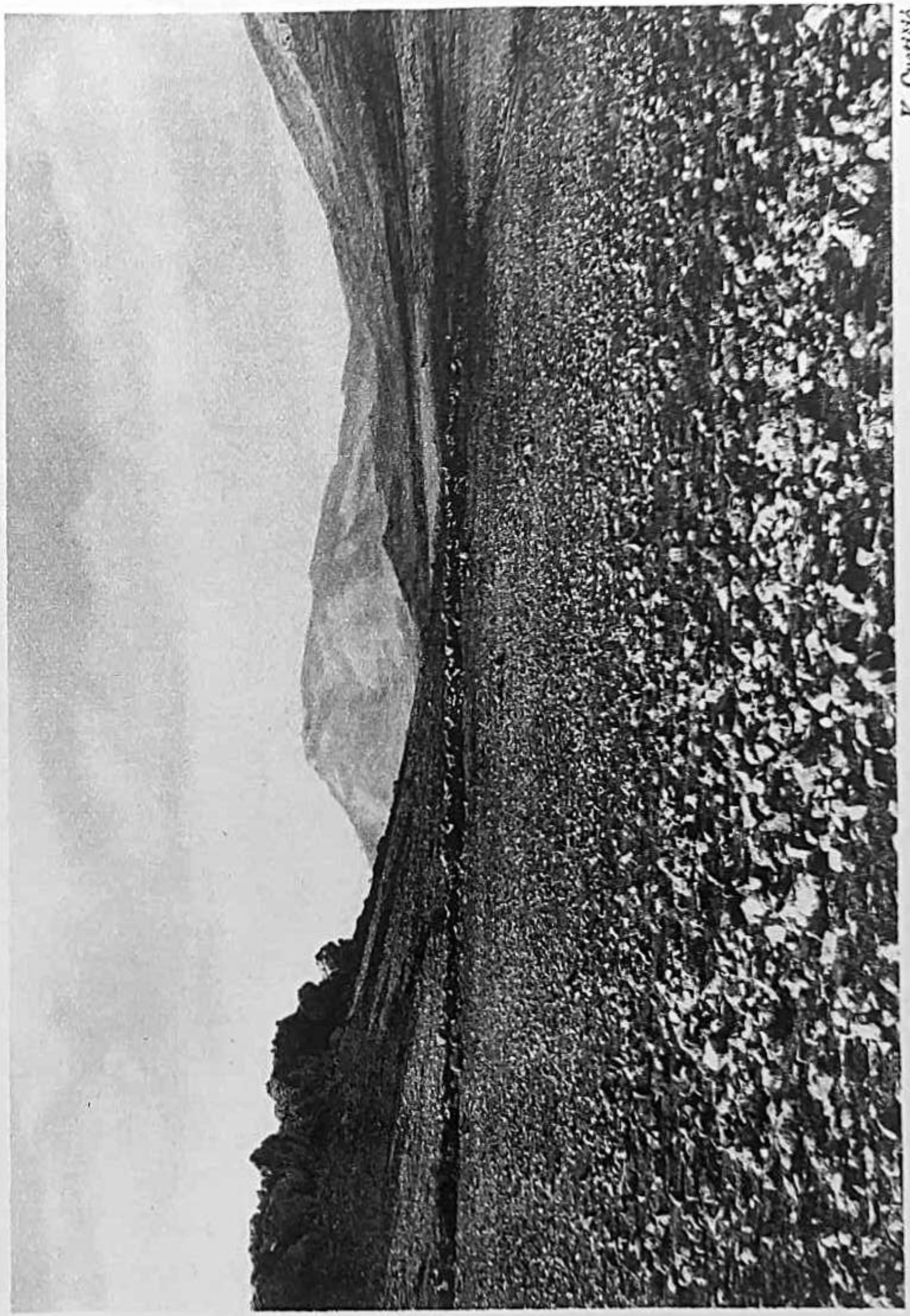

V. Cvetišić

CETINSKO POLJE S DINAROM

skog sela Mirkovići pod Dinarom. Iz toga planinskog čobanskoga seoca od nekoliko kamenih kućica, vodi uzbrdo puteljak rijetkom šumom, pored nekoliko zemljanih niskih skloništa za ugljenare i šumske radnike. Na izlazu iz te šume put je sve jače kamen, vodi kraj pećine Kapnice niz koju kapa voda u udubljeni kamen, dragocjeni prirodni dar u ovom vodom siromašnom krškom gorskom kraju. Puteljak vodi na sam vrh pored planine Samari, gdje je pastirska kućica, u kojoj ljetuju čobani s blagom iz sela pod Dinarom. Na Samarima naći je jamâ u koje seljaci s proljeća natrpaju snijeg, pokriju ga granjem i lišćem, da im se održi kroz čitavo ljeto. Tale ga na suncu i piju, jer ljeti presahnu na Dinari svi izvori i kapnice.

Dinara kao i sve naše gore na međi kopna i mora podvržene su naglim vremenskim promjenama. Tako je i toga dana iz one sive magle, što smo je još jutros vidjeli nad Dinarom, o podne počela da pada ledena kiša, a poslije i gusti snijeg. Pred hladnim vjetrom i snijegom, što je padao u velikim krpama, sklonuli smo se pod kamenje na samome vrhu. Na časove je vjetar maglu razredio, bilo je svjetlije i vidilo se modro obzorje, a u daljini Knin i Kninsko polje. Čitav sat sjedili smo pod kamenjem prozebli od hladnoga vjetra što je donosio sve gušće i crnije oblake na Dinaru, iz kojih je sniježilo bez prekida. Noćivanje na samome vrhu za takvih vremenskih nepogoda ne bi bilo uputno, za to odlučismo da siđemo još pred mrak sjevernom stranom Dinare smjerom pastirskoga seoca Unište pod Dinarom.

S vrha Dinare tim smjerom neima ni puteljka ni

stazice. Sve je zarašteno gustom starom klekovinom, što je bila zasuta sipkim, skoro metar visokim snijegom.

Slaz sjevernim dijelom Dinare prema Uništu bio je najzanimljiviji dio našega puta. Od samoga vrha sve do kojih tri stotine metara naniže, sve je bilo pod visokim sipkim snijegom, u koji smo zapadali do pojasa i probijali se mućno između gustih i žilavih grana klekovine. Teren je bio teško prohodan. Trebalo je prolaziti duboke vrtače zatrpane snijegom, gromače odvaljenoga kamenja, pećine i kamene podove. Ljuta, pusta, teško prohodna krš pod snijegom. Smjer silaženja u Unište vodio je s jednoga vrha na drugi niži preko sedla, što su spajala velike i široke vrtače. U crnoj studenoj magli kroz koju nijesmo vidjeli pred sobom ni deset koraka, određivali smo smjer našeg silaženja spomoću kompasa i karte. Ta nas crna magla pratila sve do visine od kojih tisuću metara. Izašavši iz te magle opazili smo duboko pod nama nekoliko bijelih kućica čobanskoga sela Unište što se stisle jedna uz drugu u velikoj uvali između sjeverne i južne Dinare.

Naokolo Uništa, kud ti oko siže, sama pusta kamena krš bez drveta, bez ičega zelena i živa. Još prije mraka dohvatili smo ovo jedino pastirsko seoce što se stislo jadno i bogaljsko pod sjevernom stranom Dinare u visini kojih osam stotina metara.

Gostoljubivi seljaci nude nam noćište, vare ovčje mlijeko, ne znadu čime bi nas sve pogostili u svojoj sirotinji. Gorštaci visoka uzrasta, crna koštunjava, zagorjela lica. Muževi i žene nose šarene narodne nošnje

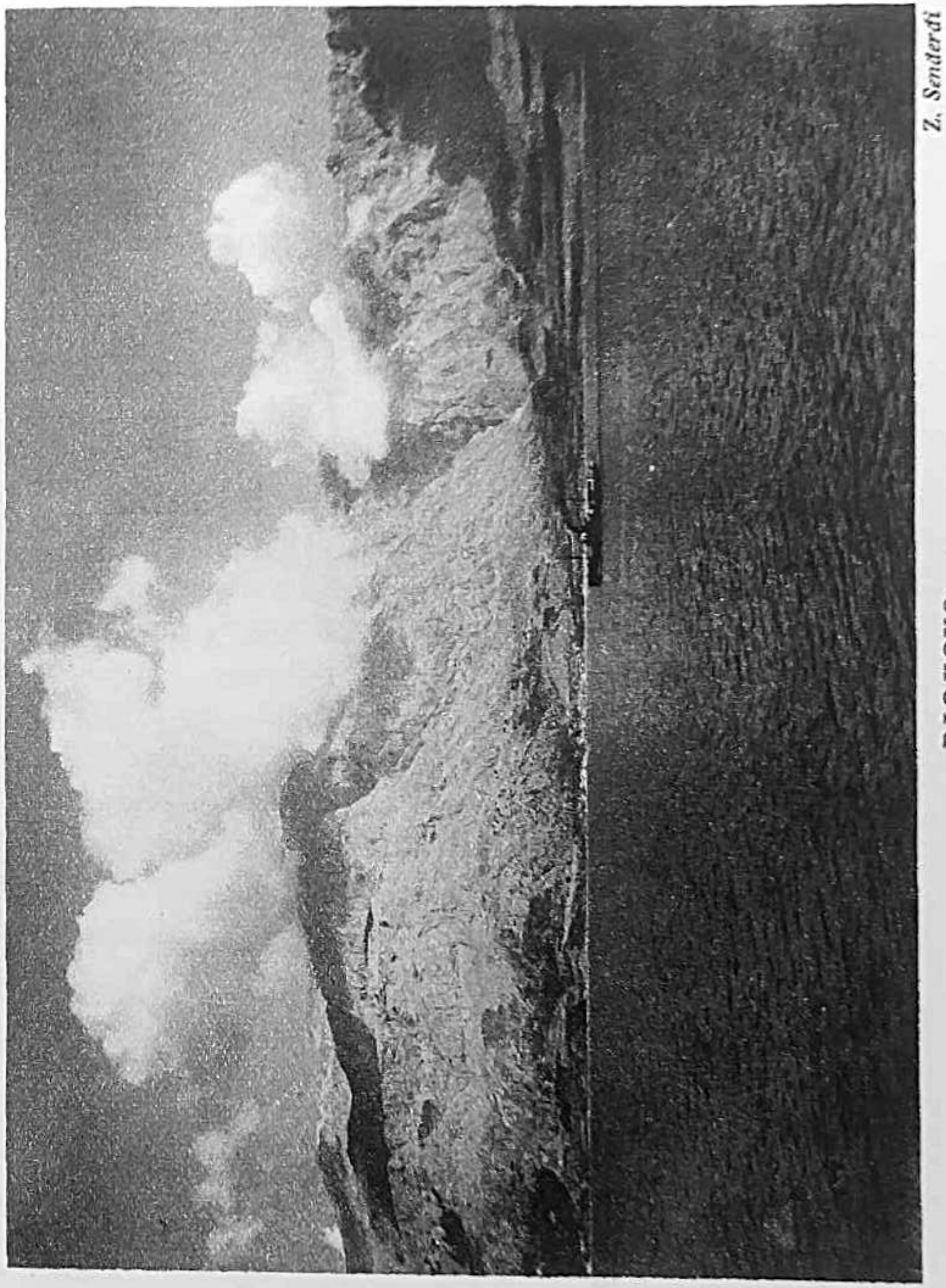

Z. Senderdi

BIOKOVO

što ih same vezu. Pričaju nam o nevoljama svoga bijednog života, o nepogodama vremena što ih snađu ljeti i zimi pod Dinarom. Visoki snijeg pokriva zimi Dinarske planine, a bura nosi sipki snijeg, zatrpava njihove jadne kućice i ovčje torove, ne da nikome da izađe iz kuće. Vuci dolaze s bosanskih planina, šumaju se noću oko ovčjih torova i kolju ovce. Život tih gorštaka vezan je uz život i pojave Dinare. U borbama s Osmanlijama uzdigao se u ove teško prohodne planine. Tu si sazidao kućicu, stvorio selo i živi od naraštaja do naraštaja život jadan, siromašan, pun pričanja i pjesama prošlih vremena. Tu je u planinama četovao, branio svoja naselja. Te su mu planine pune predaje o junaštvu i slobodi. On ljubi ovu planinu, on osjeća s njome, jer mu je ona njegova rođena gruda. Govori jezikom čistim, krasnim, punim slikanja, stvara boje narodnoga veziva, što se preljevaju u šarenje i slikanje . . .

. . . Na ognjištu u pastirskoj kući gorjela je i plamtjela vatra. Nad njome kotlić s varenikom. Vatra je oživjela crnu zadimljenu prostoriju, oživila crne oči i zagorjela lica visokih gorštaka, koji su posjedali oko vatre sretni da se mogu nekome izjadati u svojoj bijedi i pričati svoje doživljaje po planinama kršne Dinare . . .

. . . Svaka gora i planina imade svoje događaje, svoj život, svoje čare i ljepotu! . . .

Dojmovi sa Škrlatice 2738 m.

I.

Imade gora, koje se duboko usjeku u sjećanje i ostavljaju uvijek svježe dojmove pred pogledima duše. Misli na njih bude u nama čeznju da ih prođemo po više puta u životu i ponovimo utiske i doživljaje.

Dvije su naše gore, Škrlatica u Julijskim i Kočna u Kamničkim Alpama, koje imadu svoju osebujnu i slikovitu dekorativnost i koje se ističu položajem i oblikom. Škrlatica ili Suhi plaz po visini je druga najviša gora u Jugoslaviji. Uzdiže se kao susjed Triglava svojim kamenim masivom između dviju alpinskih dolina: Vrata i Pišence. U amfiteatru Razorove skupine najimpozantnija je u vijencu gora kranjskogorskog Špika, čunjastoga Razora i Prisojnika.

Dugo se mislilo, da su vrhovi Škrlatice nepristupačni. Najposlije to je mišljenje oborio slavni alpinista Julije Kugy godine 1880. On se spomoću izvrsnoga mladog vodiča Andreja Komca prvi popeo na Škrlaticu.

— Komac se penjao na Škrlaticu bezprimjernim majstorstvom, čudnovatom lakoćom, uzdržljivošću i

K. Koranek

ŠKRLATICA

eleganciјom, — piše Kugy o mladom Komcu, koji je poslije postao važna ličnost u planinarskom životu znamenitog planinara Kugya. »Klasičnom slovenskom vodiču« ispjevao je krasne hvalospjeve i u svome svjetskom djelu postavio mu ovaj trajni spomenik:

»Kad stojim na Lipovoj Špici, otkrenem se najprije prema Soči. Tamo traži moja prva misao i moj prvi pogled skromno mjesto, gdje leži na zelenom obronku nad mladom Sočom, maleno groblje s kamenom ogradom. U tihom počitanju pozdravim srce i spomen na najčestitijega muža, Andreja Komca. Tamo sniva on, silni, koji me neustrašivih očiju i sigurnom rukom vodio kroz djelo, sa svom snagom i pogibelju, preko sviju vrhova Julijaca i doveo me k vrhuncu do najvećih časti, što su ih mogle dati planine. Dokle živim i dok mogu vraćati vjernost za vjernost, živjet će nezaboravan u mojim mislima« . . .

II.

Sjeverozapadna stijena Škrlatice, glatka, bez velikih pukotina, jedna je od najteže pristupačnih stijena u Julijskim Alpama. Ona je dobila svoju povijest, kad su je četiri slovenska planinara (Dr. Stanko Tominšek, Joža Čop, Danilo Martelanc i Pavla Jesihova) prvi pregazili. Najvećim ljudskim naporom, lebdeći između života i smrti, borili se s prirodnim elementima od rane zore čitav dan i u šest sati na večer dne 16. srpnja 1927. godine dosegli vrh Škrlatice.

Danas je od Aljaževa doma u dolini Vrata pa iz doline Pišence preko Križke stijene izveden i označen

put na Škrlaticu. Put je osiguran na prelazima preko njezinih stijena i pećina željeznim klinovima i žicama. Iako Škrlatica, gora velikih dimenzija i fizičke siline svojih stijena, poput Triglava svraća na sebe pozornost, ipak je ne pohađa mnogo ljudi, jer ne ima ni planinske kuće ni skloništa i jer se uspon i silaz u dolinu mora izvesti u jednom danu, inače valja pod pećinom noćiti.

III.

Davno je bilo kada sam prvi puta s Triglava ugledao Škrlaticu u ranu zoru srpanjskoga dana. Zvali su je s istoka prvi traci u život pun sunca. S kraljevskim dostojanstvom dizala se u modro obzorje prepuna snage i grandioznosti, budeći u nama želju da se veremo po njezinim hridinama i grebenima, da se uspnemo na njen vrh i da se opijeni zanosom predamo užicima prekrasnih slika, što ih dočarava pred nas jutro umireno suncem, obiljem životne snage i kad zapad plane kao krv i zacakli se sav u ognju.

Kadgod sam prolazio Julijskim Alpama budila se u meni misao i želja da ugledam Škrlaticu iz dolina i s vrhova.

Vidio sam je s Prisojnika, s kojim živi u susjedstvu vijekovima, okruženu oblacima neopisivih veličina. Izniknula je iz njih oštrim grebenima i surim plohama svojih kamenih stijena osebujne plastike.

Gledao sam s vrha Mojstrovke u vlažnoj melankoliji jesenskoga tmurnog dana obrise njezinih visokih i oštrih vrhova.

Naslađivao se s Dobrača, te prekrasne planinske

razgledne točke, kako se ukazuje svagda prkosna i tašta, ohola i snažna veličinom svojih strmoglavih stijena.

Koliko li čudesne ljepote kad je gledamo zimi s Vršića u srebrnoj noći i bjelini snijega!

Stotinu puta u ranu zoru i u prvi suton, za sunčana obzorja i vedrih noći, puna je izmjenljivih pojava i prizora, kontrasta u sjenama i oblicima, u crtama svojih grebena i stijena. U toj gori naslućujemo svu ljepotu njezine duše, jednako, kako dušu naslućujemo u prekrasnom kamenom kipu. Bila bi nam hladna i mrtva kad bi je shvatili samo materijalno, kad bi je pomislili bez duše.

Polazeći na Škrlaticu u različno doba doživljuju se uvijek novi dojmovi i doživljaji. I one neprovidne magle, što se poput teška olova prikuju uz gore i stijene, i one oluje i nepogode vremena, tako česte pojave u visokim gorama, teže se podnose na Šrklatici jer nema na njoj zaklona i jer su joj putevi u doline daleki.

Jednom nas zatekla kiša i magla na putu od Križke stijene prema Škrlatici, pa smo sate prosjedili u procjepu jedne pećine, da nijesmo dosegli njezina vrha i pod noć vratili se u Aljažev dom prokisli do kože.

Drugi put, bilo je to jednoga srpanjskog dana kad nas je na povratku sa Škrlatice obavila magla pod Rogljicom, čuli smo, kako se s različitih strana dozivaju planinari koji su se u magli odvojili i bludili po podima i snježnicima od Križa do Rogljice. Spuštajući se cijelo poslije podne niz vlažne pećine i ka-

menje, uz koje se pritisnula gusta magla, došli su kasno u noći u planinski dom u Vratima i tamo si pričali međusobno o tegobama puta i doživljajima toga dana.

IV.

Početkom rujna pređašnje godine svitali su dani jedan ljepši od drugoga. Topli dani i tople noći ohrabriše nas da smo se jednoga poslije podneva uputili iz Kranjske Gore preko Križke stijene na Škrlaticu s odlukom da na njoj proživimo noć i dan. Noćili smo pod šatorom, što smo ga nosili sobom, uz jednu pećinu ispod Rogljice.

Te večeri bio je zapad sunca neobične krasote i veličajnosti u tim gorskim visinama. Čitavo vedro obzorje nad Triglavom, Cmirom i Rjavinom, Stenarom, Križom i Škrlaticom zasinulo je crvenom i potom bakrenom bojom, dok je dolina Vrata bila već kao presvučena paučinom. Onda su po vrhovima Julijskih Alpa pomalo nestajale sjajne boje i vrhunci gora tamnili su u večernjem sumraku. Uzduh miran bez vjetra. Na vedrome nebu povrh Triglava zatreperile su zvijezde. Naokolo nas same sjene gora, stijena, pećina i kamenja. Mnoštvo sjena različitih oblika i silhueta. Kao visoka koplja stršile su pećine Rogljice i Škrlatice, mrtve i ukočene, visoko u more sve tamnijega sumraka. Pred hladnim i vlažnim noćnim uzduhom sklonemo se u naše skrovište i opojeni užicima krasne himne, što ju pjeva priroda umirućem danu u tim visokim i slobodnim gorama, prisluškujemo rađanju noći, krasne, zvjezdane noći,

ljudskom duhu uvijek tajanstvene i neshvatljive u dubinama vaselene. Slušamo u toj velebnoj šutnji i miru noćne tame, kako u prirodi ne ima više glasa. Naokolo crna gluha noć. Sve je tiho kao u onom Ničeovom najtišem času, »kad misli hodaju na golubinjim nogama« . . .

V.

. . . Još pred izlaz sunca ustali smo i vidjeli da stojimo na krasnoj točki tih Alpa. Na istoku se počelo lako rumeniti obzorje. Ne svraćamo poglede s one strane odakle će izaći sunce. Prizori nižu se jedan veličanstveniji od drugoga. Triglav se počeo rumeniti, za njim Rjavina, pa Cmir, dok su doline i nedaleke Karavanke još u tami. — Križ, Stenar i Škrlatica, stajali su u svijetlu istočnoga ognja. Izlazilo kao krv crveno sunce i žarilo u ognju vrhunac za vrhuncem. Slično bakljama o kojima pjeva rimski pjesnik, da su išle u trkalištu od ruke u ruku. Prekrasne igre i pojave svijetla i sjena na tim silnim stijenama, pećinama i snježnicima, opajaju nas zanosnim užicima. A kad je iznad glava obasjalo puno sunce visoku Škrlaticu, dobila je toplu životnu boju i dizala se u modro obzorje u cijeloj svojoj neiskazanoj snazi.

Ostavljamo naše sklonište i žurimo vrhu Škrlatice da se naužijemo još krasnijih prizora. Uspinjemo se po strmome i širokom kamenom žalu i prelazimo na pećine i stijene. Počinje penjanje po označenome puteljku, po kamenju, pećinama i grebenima. Uspinjemo se gotovo okomito po žljebovima raspucalih stijena.

Svaki korak iziskuje snagu tijela. Svaki je korak nova poduka. Uvijek se nađe kamen za koji se možeš prihvatiti. Uvijek se nađe pukotina na stijeni u koju možeš stati. Uvijek imade mogućnosti da se uspneš u visinu. Penjemo se između golemih kamenih klada, što se ruše u strme vododerine. Pećine su krušljive, ali imade uvijek prihvata u kamenu za ruke i stepenica zasječenih u kamen za nogu. Prelazimo iz jednoga grebena na drugi, dok se ne uspnemo na široki dugi glavni greben na kojemu je najviši vrh Škrlatice.

Vedar sunčani dan pružao nam užitak u blizim i dalekim vidicima iznad gora i dolina. Naokolo nas čitavi vijenac vrhova Julijskih Alpa sa Triglavom. Skupina Mangartska, Razorska, i Martuljkova, Karavanke, Visoke Ture i Dolomiti. Duboko pod nama doline Velike Pišence i Vrata, Vršić s planinskom kućom na Gozdu i Erjavčevom kućom.

Pogled s vrha niz okomitu, duboku, strmoglavu sjeverozapadnu stijenu Škrlatice, bio je grandiozan u njezinoj velebnosti. Gotovo je neshvatljivo da su se ovom stijenom mogli uspinjati ljudi fizičkom svojom snagom i najvećim preziranjem smrti. Ali pominjana četvorica odvažnih pionira Škrlatice, bili su svijesni svoje snage, predosjećali su svoju pobjedu nad tisućeljetnom divljom stijenom. Ko si može predočiti silne razmjere te stijene, ako ju nije nikada vidio! Tko može pravo shvatiti neodoljivu snagu čovječje težnje i silu volje njenih prvih i neustrašivih planinara!...

Silazeći poslije podne s vrha Škrlatice u dolinu Vrata, svraćamo poglede na njezine grebene i vrhove. Zlatne sunčane zrake odbijaju se sjajem o sure plohe

K. Koranek

JULIJSKE ALPE S VRŠIĆA

klisura i stijena i ispunjuju čitav kraj divotno svečanim časovima. Osjećamo preporođeni u sebi kako nas je osvojila duša i veličina ljepote ove gore u najvećem zanosu radosti i ushićenja.

Tu ne ima melankolije koju stvara životna rezignacija u dolini. Tu nema boli koja umara. Tu nema tuge koja oslabljuje . . .

Bjelašnica (2067 m)

Treba putovati gorama i planinama od najviše i najsjevernije naše Alpe Triglava, uzduž mora i Velebitskog krša preko Dinarskoga gorja do bosanskih i hercegovačkih planina, da se skupi mnoštvo najrazličitijih dojmova i utisaka, i tek onda pravo shvatiti veličina bogatstva prirodnih krasota tih naših krajeva.

I kao što su nas tuđinci prvi upozorili na prirodne osobnosti i prednosti naših Alpa i Triglava, tako su nam ljubopitno zavirkivali u svaki kutić bosanskih i hercegovačkih planina i krajeva. Činili su to opčarani njihovim prirodnim ljepotama životopisnošću ljudi i okoline, čarom orijentalnoga života neposredno pored institucija moderne kulture što je sjela uz čardake i džamije s visokim kubetima, arkadama i kupolama, te pokrivaju trijemove orijentalnih motiva.

Ni mi, kojima su ovi krajevi i ova priroda blizi, ni tuđinci, kojima je lijepa i veličajna priroda kozmopolitska, ne će u nijednome kraju naći ono, što mogu naći u bosanskim i hercegovačkim planinama. Malene slike živih boja u krajobrazu, intimni bosanski kolorit u životu što čini najveću draž tih planina i daje pogledu najljepše vidike.

Pođemo li Treskavicom, Čvrsnicom, Visočicom, Prenj planinom i Bjelašnicom; putujemo li iz dolina u planine i s vrhova niz planine, kroz zelene doce s pastirskim stanovima, golom pustinjom hercegovačkoga krša, klancima i gudurama, suhim koritama divljih bujica, crnim šumama bukava i crnogorice, — u malena sela i gradiće na podnožju tih planina, svagdje je priroda sebi dala maha i izgradila odlika, kojima se jedna zemlja može odlikovati. Svagdje su oblici raznoliki, boje raznovrsne i ljudi skladno vezani s ovom bujnom prirodom, i bogati istančanim pjesničkim darom slikarstva i refleksija.

Čvrsnicu i Prenj planinu svrstavaju u planine krša s mediteranskom klimom. — Treskavica, Jahorina, Visočica, Bjelašnica, Igman planina jesu istočno bosansko vapneno gorje s kontinentalnom klimom. One po svojim šumama imadu hidrografsku i klimatsku važnost po Bosnu. Svaka od ovih planina pored klimatskih prilika, položaja, oblika vrhova i stijena, imade nešto svoga što ju čini zanimljivom i privlačivom svakome, tko ljubi planine. Treskavica sa svojim najvišim vrhom Barice 2097 m, imade visokih rastrganih stijena, Čebanskih stijena, pod kojima su čobanski stanovi. Imade gudura, kamenih sedla obraštenih klekovinom i kod Oblika ističe se ledenom spiljom iz koje vade seljaci ljeti led i nose ga u sela i Sarajevo, kao i iz snježnica na Biokovu, gdje vade snijeg i led i nose ga u Makarsku.

Impozantan utisak čini Prenj planina što se svojim kamenim masivom uzdignula iznad šumne Neretve. Na njene vrhove uzlaze turisti iz Jablanice i

Konjica, pa se putem rado svraćaju na Boračko tamnozeleno gorsko jezero. Boračko jezero okruženo je crnim šumama i strmim stijenama Borošnice 1887 m i šumovite Crne gore 1595 m, pa se turisti dive njegovoj gorskoj okolini, sjevernim stijenama Prenja, više stotina metara visokim. S golih i visokih vrhova Prenj planine: Ostriža 2197 m, Lupoglave 2160 m, Zelene glave 2133 m vide se široke i daleke panorame bosanskih i hercegovačkih planinskih krajeva.

Bjelašnica je zanimljiva planinska tačka u okolini Sarajeva i najviše pohađana bosanska planina. Kad u ljetu južno sunce čitave dane zapari Trebevička brda i kotlinu Sarajeva, izleti na Bjelašnicu osvježuju svježinom gorskoga uzduha, okrepljuju tijelo, duh razvedruju u tišini starih mirišljivih šuma, zabogaćuju ga dalekim vidicima od istoka na zapad i juga na sjever diljem široke i krasne Bosne, kojom je prošlo mnogo doba turske i arapske kulture, ali je ona ipak danas uzdržala svoj slavenski karakter . . .

. . . Bilo je jedne nedelje mjeseca srpnja kada smo pod veče ostavili Sarajevo, što je čitavi dan u sunčanom žaru živjelo vrevom i šarenilom, pa uputili u Ilidže, poznato ljekovito kupalište, otale pođosmo alejom kestenovih stabla do šumnog vrela Bosne, koja izvire iz podzemnih jezera, da se noću uspnemo na Igman planinu i preko nje na Bjelašnicu. Put lagodan i ugodan. Na Igman planinu vodi u serpentinama, gustom bukovom šumom, jahaći put sve do Velikoga polja, a skraćuje ga strmi nogostup. Pođosmo puteljkom.

Bila je vedra, topla i tiha ljetna noć. Mjesec je

negdje zašao za goru, a zemlju pokrio mrak. Nestale su doline, sela i minareti i u daljini rasvjeta Sarajeva u mraku gustih šuma Igman planine. Što smo se više uspinjali kamenim puteljkom crne stare šume, bivao je sve dublji mrak i veći mir.

Pod vrhom Igman planine naiđosmo na kolibicu šumskih radnika složenu iz netesanih dasaka oko koje je bilo povezano za drveće nekoliko malenih bosanskih konjića. Sjeku u okolini staru šumu i u toj kolibici noće na daskama i sijenu i kuhaju palentu i mlijeko. Čude se što polazimo noću u planinu koja je za njih u predajama još puna romantičnih uspomena i priča.

Krasna noć i svjež planinski uzduh ne dadu snu na oči. Posjednu oko vatre, sretni, da se mogu nekome izjadati kako je život mučan, crn i težak, kako je sreća daleko negdje preko mora . . . Pričaju o planinama, vucima i medvjedima. Pričaju o junaku, koji jaše crnom planinom na vjernome konju. A kad se pod junakom plaši konj, junak s njime prigovara: Što se noćas plašiš u planini, al od vuka, ali od hajduka? Vuk na vuka u planini ne će, krilo moje, hajduk na hajduka . . .«

Rodili se tamo negdje na kamenu hercegovačke krši. U izričaju lica i očiju počiva im gordost i srčanost, naginju osjećajnosti i melankoliji iste one narodne psihe u kojoj imade tragova orijenta i predugih krvavo herojskih epoha borbe i robovanja . . .

. . . Na istoku počelo je ruditi. Život se počeo buditi u finim nijansama na vedrome obzorju i odazivao se sa sviju strana u Igman planini. Budi se život u

laganome treperenju lišća što ga miluje jutarnji povjetarac, budi se u cvrkutu ptica, u rosnoj travi i paprati te je mirišu opojnom svježinom gorskoga jutra.

Nastavimo put na Hrasnički stan i odavde na Veliko polje. Prolazimo krasnim crnogoričnim šumama u planinske čistine. Na istoku je već izišlo sunce kad smo došli na Veliko polje, široki i dugi planinski pašnjak okružen sa sviju strana crnim šumama.

Tu nam se otvorio vanredan prizor.

Iznad Velikoga polja uzdigla se u svoj svojoj veličini neko šest stotina metara visoka, impozantna i kamena Bjelašnica s istočnim stijenama i zidanim observatorijem na njenome vrhu, poput visoke utvrde. Prvi jutarnji traci istočnoga sunca obasjavali su tu fantastičnu kulu iznad koje se rumenilo čisto i vedro obzorje, a pod ovom masivnom kamenom gorom, na tamnozelenim pašnjacima Velikoga polja u ranome jutru probudio se idilični planinski život. Po travnicima pasu goveda i ovce. Život raznolikih glasova zvonova, blejanja ovaca i muka goveda.

Upravimo smjer prema lijepoj u bosanskome stilu podignutoj šumarskoj i lovačkoj kući na Velikome polju. Tu nas gostoljubivo primi pravi planinski sin i veliki prijatelj ove gorske prirode. Otvora nam svoju kuću prepunu ptica pjevica, što cvrkuću i pjevaju se u svim pjesmama. Pokazuje sobe s lovačkim trofejama, krznom različne zvjeradi i golema vuka na koga je vrebao za najljuće zime punih četrnaest dana. Oduševljen planinama polazi u ranu zoru da traga za zvjeradi u šumi. Poznaje brloge medvjeda, svako sklonište kuna i lisica, svako gnijezdo ptica . . . I vjeruješ

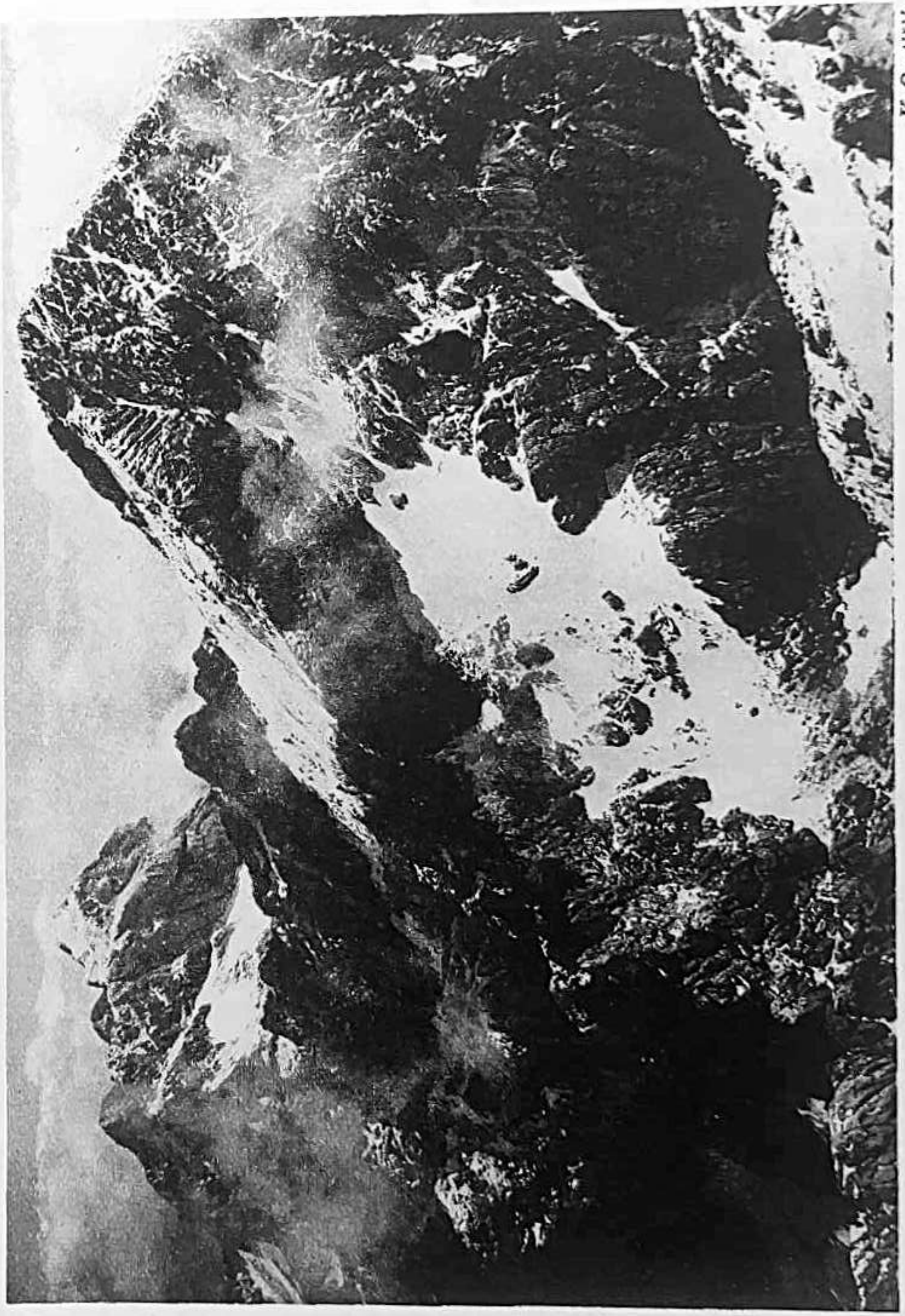

V. Cvetišić

KAMNIČKE ALPE

mu, kad ti priča u zanosu, kako u osamljenosti tih planina nije sam ni ljeti ni zimi, ni za dugih noći, ni za zimskih magla i mećava. Sluša ptice pa nije sam; sluša vjetar, pa nije sam; sluša zimi zavijanje vuka, pa opet nije sam u ovoj visokoj i velikoj planini . . .

Iz Velikog polja vodi navrh Bjelašnice jahači put i strmi nogostup uz telefonske stupove. Isprva vodi put bukovom šumom, a poslije kad prestaje šuma, prolazi strmim travnicima, kamenjem, mjestima obraštenim klekovinom, pa izlazi na goli kameni vrh na kome je podignuta zgrada opservatorija. Tu je ljeti i zimi stalni čuvar, koji bilježi meteorološka opažanja. Polovinu svoga života proživio je ovdje, visoko i daleko od ljudi i naselja. Proživio mnoge bure i oluje, što su prohujile Bjelašnicom. Sedam puta redom jednoga olujnog dana udario je grom u munjovod observatorija i potresao zgradom kao za potresa. A zimi, za snježnih mećava, živi zatvoren u ovoj kuli zasutoj izvana snijegom i oklopljenoj ledom. Kada je obasja zimsko sunce poprima fantastičke oblike, kao zimi u sjevernim Alpama zidane kule opservatorijskih stanica na visokim vrhovima Schneekoppe, Sonnblicka i Velikog Obira.

U kući se upoznamo s nekoliko begova, koji dan ranije dojahaše na bosanskim konjićima iz Pazarića i Konjica na vrh Bjelašnice. Mnogo godina dolaze jedamput ljeti na Bjelašnicu ostajući vjerni običaju svome i svojih otaca.

Vidik s Bjelašnice vanredno je informativan za krajeve od Durmitora i Maglića preko bosanskih i

hercegovačkih planina Romanje, Treskovice, Visočice, Prenja, Čvrsnice, Zijametbine, Rijeka planine, Javorine, sve do biokovskih vrhova i Dinarskoga gorja.

Kud pogled segne mnoštvo gora različnoga oblika, šumovitih i golih kosa, uvala, dolaca s kamenim rubovima, pašnjaka usred kojih se dižu kameni blokovi. Na kilometre nižu se ti blokovi jedan do drugoga, a između njih zeleni travnici kud pase blago što su ga seljaci dognali iz sela pod planinama da ga prehrane kroz suho ljeto. I tu žive idilskim životom, u slikovitim narodnim nošnjama, uz pjesme i običaje svoga sela. Žive pod ovim planinskim obzorjem daleko svijetu i zato puno ne žele; skromni su i zadovoljni s malim. Što znadu, znadu iz iskustva, a iskustvo je mudrost života... »A mudrost života dublja je i šira od mudrosti ljudi«, — veli jedan junak Gorkijevih pripovijesti.

Pejsaži pastirskoga života na Bjelašnici, Treskavici i Prenju puni su kolorita, mekoće boja juga, divljega pustog kamenja, zelenila i slikovitosti što ju je s bosanskih planina znao s toliko vjernosti i umjetničkog shvaćanja donijeti u svojim slikama naš Gabrijel Jurkić. Takve je pejsaže našao znameniti slikar Segantini jedino u alpinskim krajevima i u pastirskome životu Dolomita i ovjekovječio ih u svojim slikama.

... A kad pane noć s vrha Bjelašnice vide se po planinama maleni krijesovi vatre što ju pale pastiri uz svoje stanove. Posjednu oko nje, pričaju događaje svoga sela i pjevaju pjesme, u kojima su pretočene sve miline njihova jezika i sačuvane svete uspomene. U pjesmama im dominira jedna stalna nota, — tuga, bol

i nostalgija bez dna i granica za nečim izgubljenim, što je bilo, a više se ne će povratiti... A kad zapišti sitna frula i zabruje jednostrune gusle, onda se nešta silna uzbudi u slavenskoj duši usred ove krši, što zarazno ide od srca u srce i čini, da taj suri kamen i visoke ove planine i gore nijesu puste ni mrke. Duh naroda i pastira podaje tim krajevima plemenitosti i čuva njihovu gordost. Sklada se u krasnu harmoniju s poezijom romantične noćne prirode ovih naših planina i gora, s njihovim crnim dubinama i s mističnim čarom zvjezdanoga obzorja nad njima...

Po snijegu na Kočnu (2539 m)

U sklopu Kamničkih Alpa, iznad vijugaste gorske Kokrske doline koja dijeli Karavanke od središnje skupine Kamničkih Alpa, stoji osamljena i divlja Kočna. Poput Škrlatice u Julijskim Alpama ističe se impozantno svojim šiljatim vrhovima, visokim stijenama, oštrim grebenima i strmim, suhim koritama bujica što su se urezale u strmoglave stijene.

Za velikih i dugih kiša, i kad kopni snijeg, padaju niz te stijene šumni vodopadi, pa lome kamenje s pećina što ga brze gorske bujice donose u doline Jezerskoga. Prije mnogo vijekova sizali su u dolinu dugi i široki ledenjaci, stvorili ondje veliko alpinsko jezero, koje je poslije posvema presušilo. Danas su na njegovu dnu zeleni gorski pašnjaci i livade.

Nigdje tu melankolija kišovitih dana ne sjeda teška poput olova na ljudsku dušu kako to biva u krajevima Kamničkih Alpa, kad se sve do krovova seljačkih kućica u dolinama spušta sivo crna sumorna magla, iz koje padaju kapi guste gorske kiše. Ta kiša onda dube kamenje i gore a nabujali gorski potoci valjaju drvlje i kamenje u nabujalu brzicu šumne Kokre. Tada su čitave Kamničke Alpe sve do po-

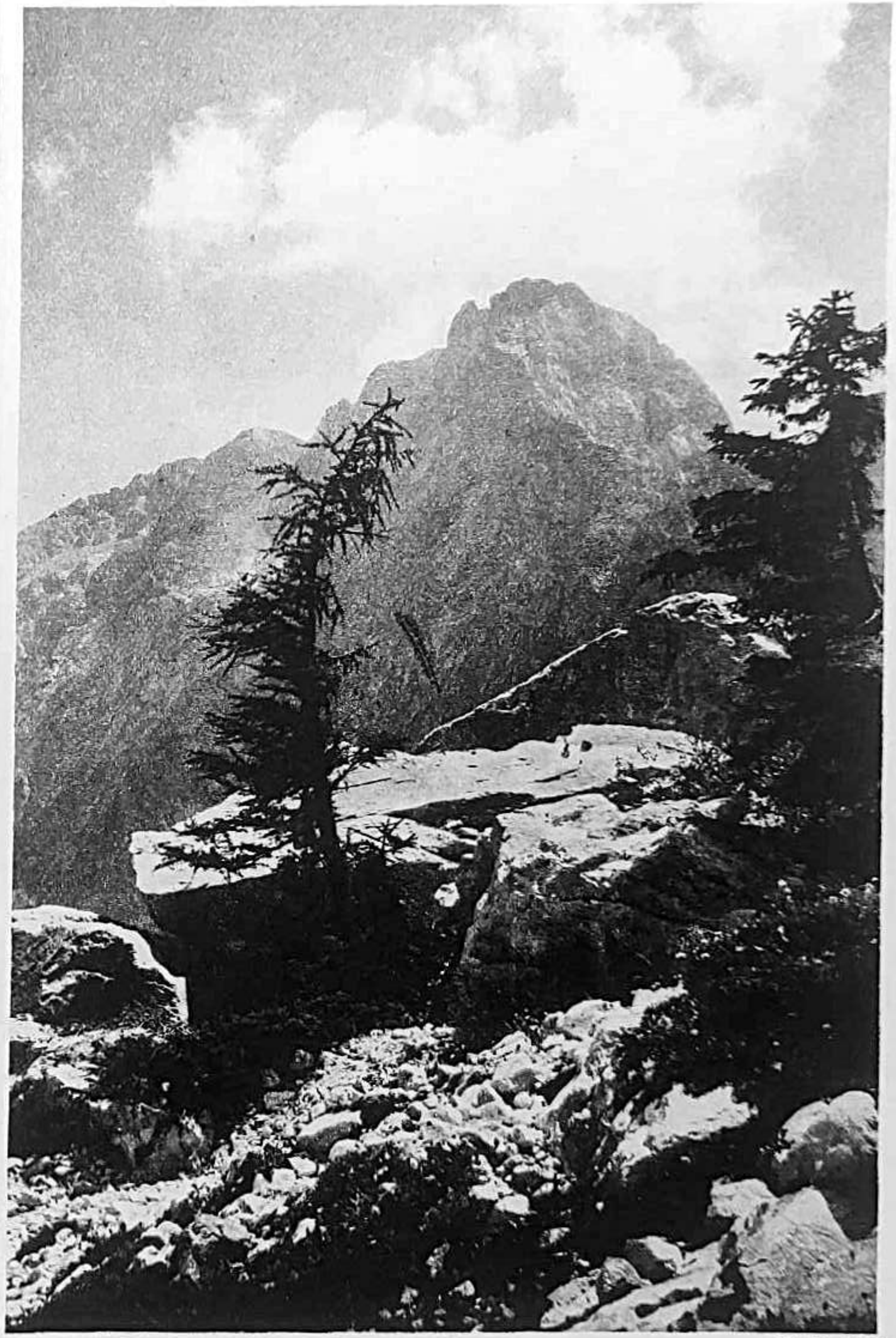

V. Cvetišić

PLANJAVA

dnožja sakrivene ljudskom oku neprovidnom vlažnom maglom.

Takovi su nas dani pratili koncem juna u dolini Kokrskoj, pa nas ne ostaviše ni na odlasku iz Jezerskoga preko Štulareve planine do Češke kuće (1543 m), pod sjevernom stijenom Grintavca i Kočne. Na čitavome ovom putu prolazismo neprovidnom, hladnom, neugodnom maglom što je sjela nad ovim krasnim gorskim krajem da vjekuje. Iz te crne magle dopiru sa sviju strana buka gorskih potoka i bujica, šum vodopada što se ruše niz stijenje Kočne uz žuborenje kamenja.

U visini Češke kuće počeo je pod veče duvati hladan vjetar što je jedva uzbibao ovu nepomičnu, kao olovo tešku, neprovidnu maglu i dao naslućivati, da po vrhovima tih Alpi pada snijeg.

U takvim melankoličnim vremenskim prilikama osamljena i ugrijana kuća, visoko u planinskim maglama pruža ugodno utočište, povezuje prijateljstvom, drugove i znance i one s kojima se prvi put u životu sastajemo. Veže nas ista sudbina, ljubav za gore i čežnja da dosegnemo njihove vrhunce. Tu je otac sa svojim sinom te čeka već nekoliko dana u kući da povede sina preko Mlinarskoga sedla na Grintavac i da mu pokaže krasote ovih gora. Upućuje ga u tajne planina i Alpi, kojima je gotovo polovinu svoga vijeka posvećivao svaki slobodni časak. Priča mu uspomene iz svojih doživljaja, udahnjiva mu planinski duh i zanos u njegovu mladu, svježu, idealnu dušu. Ovako prelazi od oca na sina čista ljubav za prirodu i planine, koje vraćaju ljubavlju

onome te dolazi k njima čista i iskrena srca ...

Pod veče je vjetar počeo duvati sa sjevera jačom snagom i tjerati preko Karavanki i Kamničkih Alpi crne magle prema jugu.

Poslije ponoći na maleno okance planinske kuće mjesec je nejasno svijetlio kroz maglu i ispunjao ju sjajem kao da je magla sjala vlastitim svijetlom.

Svanulo je bijelo, studeno, kristalno jutro.

Svjež snijeg pokrio je bijelim plaštem stijene i vrhove Grintavca i Kočne, grebene i tornjeve Zdolške škrbine. Dolina Jezerskoga zastrta je maglom što se poput valova na moru valja niz Jezersko sedlo od sjevera prema jugu.

A kad je izišlo sunce i rasvijetlilo doline i gore, magle su se počele dizati iz nizina i činilo se, da se s njima dižu vrhovi Karavanki i Velikog Obira, što su lebdili u toj magli.

Od Česke kuće vodi uzbrdo neko pola sata puteljak iznad šumećega slapa, u laganim serpentinama, te se na raskršću pored velikih blokova kamenja dijeli i vodi lijevo na Mlinarsko sedlo i Grintavac, a desno na Kočnu preko strmih snježišta i prudišta Kremžarjevom stazom.

Od raskršća puteva pa sve do vrha Kočne gazili smo svjež novi snijeg, na mjestima visok preko koljena. Snijeg je zasuo Kremžarjevu stazu, što vodi preko Zdolške škrbine, 2268 m na vrh piramide Velike Kočne 2539 m, samo na eksponiranim mjestima osiguranu željeznim klinovima i žicom. Crveni znakovi, što označuju Kremžarjevu stazu, odnosno na mjestima preko prudišta i stijena samo smjer kojim se

treba uspinjati, bili su pod snijegom, pa je zato trebalo mnogo dobre orijentacije, iskustva i opreznosti na prolazima strmih snježišta i kamenih prudišta, preko kojih se pod nogama ronuli snijeg i kamenje. Još je s više opreza trebalo prolaziti ravnim pločama s kojih se snijeg pod koracima odronjavao i padao niz pećine, a željeznu je žicu trebalo kopati iz snijega i leda što je po njoj visio, da se moglo za nju prihvaćati i osigurati si uzlaze stijenama i grebenima.

Površinu snijega na kamenu prudištu do sedamdeset stupnjeva strmom, pod Zdolškom škrbinom, otapljalo je toplo sunce što je uprlo svoje zrake u naše obraze i pećine vrhu naših glava, s kojih je po nama živo kapala voda rastaljenoga snijega.

Svaki korak na tome strmom prudištu, koji je tražio mnogo istrajnosti i snage, činili smo s pomoću cepina. Pod našim nogama ronilo se kamenje i plohe snijega poput valova niz pećine. Ovim smo se prudištem uspeli na vrh grebena Zdolške škrbine 2268 m koja spaja Grintavac sa Kočnom.

Na toj zanimljivoj točki našeg puta otvorio se vidik na jednu i drugu stranu, na sjever i jug, na silni masiv Grintavca i Kamničkih Alpa sve do Skute, pa na grebene i samu snijegom pokrivenu piramidu Velike Kočne.

Pred nama amfiteatar čitavih Kamničkih Alpa u njihovoj gorskoj majestetičnosti i snazi njihovih vrhova. Jedan vrh viši od drugoga, jedan zanimljiviji i različitiji od drugoga oblikom, stijenama i grebenima.

Duboko pod nama Česka kuća, malena poput crne točke.

S jednoga snježišta pod Mlinarskim sedlom doživlju nas dvojica planinara koji se kao maleni crvi pomiču po strmom snijegu. Vezani su obojica o uže i pomažu se u teškome i napornome uspinjanju cepinima po snijegu, koji se priljubio uz ovjesne stijene. To je otac i sin s kojima smo jutros izašli iz planinske kuće i rastali se srdačno na raskršću naših puteva.

Od toga mjesta na grebenu divlje rastrgane Zdolške škrbine, kojih stotinu koračaja puta dolazi se do ovjesne stijene, koja je vodoravno presječena. Procijep imade nekih dvadeset metara duljine i oko pola metra visine. Kroza nj se valja provlačiti potrbuške. Taj prolaz ne zadaje nikakovih većih poteškoća, pa ipak imade ljudi koji na tome mjestu odustaju od daljnjeg uzlaženja na vrh Kočne, ili to mjesto zbog svojih slabih živaca opisuju fantastičkim bajkama.

Od te stijene, na daljem usponu pomogli smo užetom jedan drugome prelaženje preko jedne pukotine u pećini, što ju izdubla bujica vode za velikih kiša. Bila je zatrpana snijegom i ledom što je visio poput vodopada. Odavde uspinjanje do samoga vrha Kočne nije više ni teško ni pogibeljno.

Na vrhu Kočne, koja ima oblik šiljate piramide, imade desetak ljudi mjesta. Tu smo posjedali po zamrzlom snijegu što se čvrsto držao kamena. Iza naših leđa ravno, ovjesno odrezana kamena stijena s koje vremena i stoljeća odvaljuju pećine i goleme blokove kamenja i ruše ga u dolinu Jezerskoga.

Sunce pali u obraze, a studeni vjetar sa sjevera

V. Cvetišić

JUTARNJE MAGLE (Kamničke Alpe)

struji vrhovima Kočne i sili nas da se sklanjamo nešto niže pod njezine pećine.

Pred nama poput srebrnoga lima bliješte na suncu snježišta i vrhovi Kamničkih Alpa, što ih vjenčavaju lagane magle bijelim vijencima. Odilaze magle polagano i na modrome se obzoru rasplinjuju ustupajući mjesto novima, što ih rađa sunce i donosi vjetar.

Duboko po dolinama vuče se preko zelenih livada, pašnjaka i crnih šuma bijela magla poput velikih kulisa, polagano se razvlači, diže do vrhova Alpa i opet spušta u zelene nizine. Tu su sitne bijele kućice, naselja ljudi što vode uvijek istu borbu s vječno neizbježivim, s vječno nepromjenljivim . . .

. . . Bilo je krajem jula, mjesec dana poslije ove ture, kad smo na povratku s Mrzle gore preko Žrela stigli u Česku kuću, pa se opet popeli na impozantnu Kočnu. Snijegu, koji nam je zadavao onda toliko poteškoća, nije bilo sada traga. I ona mjesta, što smo ih prelazili s pomoću užeta i cepina, prelazila se lagodno po osiguranim stazicama i suhim prudištima.

Kolikogod puta dolazimo na istu planinu i goru, svaki put nam u bogatstvu svojih čara, ljepota i veličine, dariva novih utisaka, doživljaja i zanimljivosti.

Mrzla Gora

Doživljaji u planinskoj prirodi, koji mogu da utječu na najistančanije duševne emocije, jesu trenuci, u kojima čovjek proživljuje dio života daleko intenzivnije, negoli u jednoličnim oblicima svakidanjega života.

Oni, koji su svoju fizičku snagu uravnotežili u ritmu svagdanjega metodičkog rada i koji izvan uskoga horizonta ne imaju širih pogleda, ni viših ciljeva, ne će shvatiti djelotvornu snagu gorske prirode na dušu i tijelo. Za njih ne postoji ni tradicija, ni ljepota planina i gora.

Imade ih koji prvi put dolaze na planinu i misle da moraju već u prvome satu upoznati sve njezine osebnosti, fenomene, pogiblji, čare i ljepote. Slučajno i površno interesovanje ne će im omogućiti onaj istinski užitak, ni ono visoko raspoloženje koje se rađa u duši, kad priroda okolo nas počne da živi u raznolikosti svojih oblika, u izmjenjivanju prizora, u finesama svojih tonova, raspoloženje slično raspoloženju slušača kada počne muzika da živi u tonovima.

Imade gora, koje nas osvajaju i zanose i onda kada smo daleko od njih, one prosto uskrsnu u našoj fantaziji. Njihova privlačiva snaga i veličajnost odje-

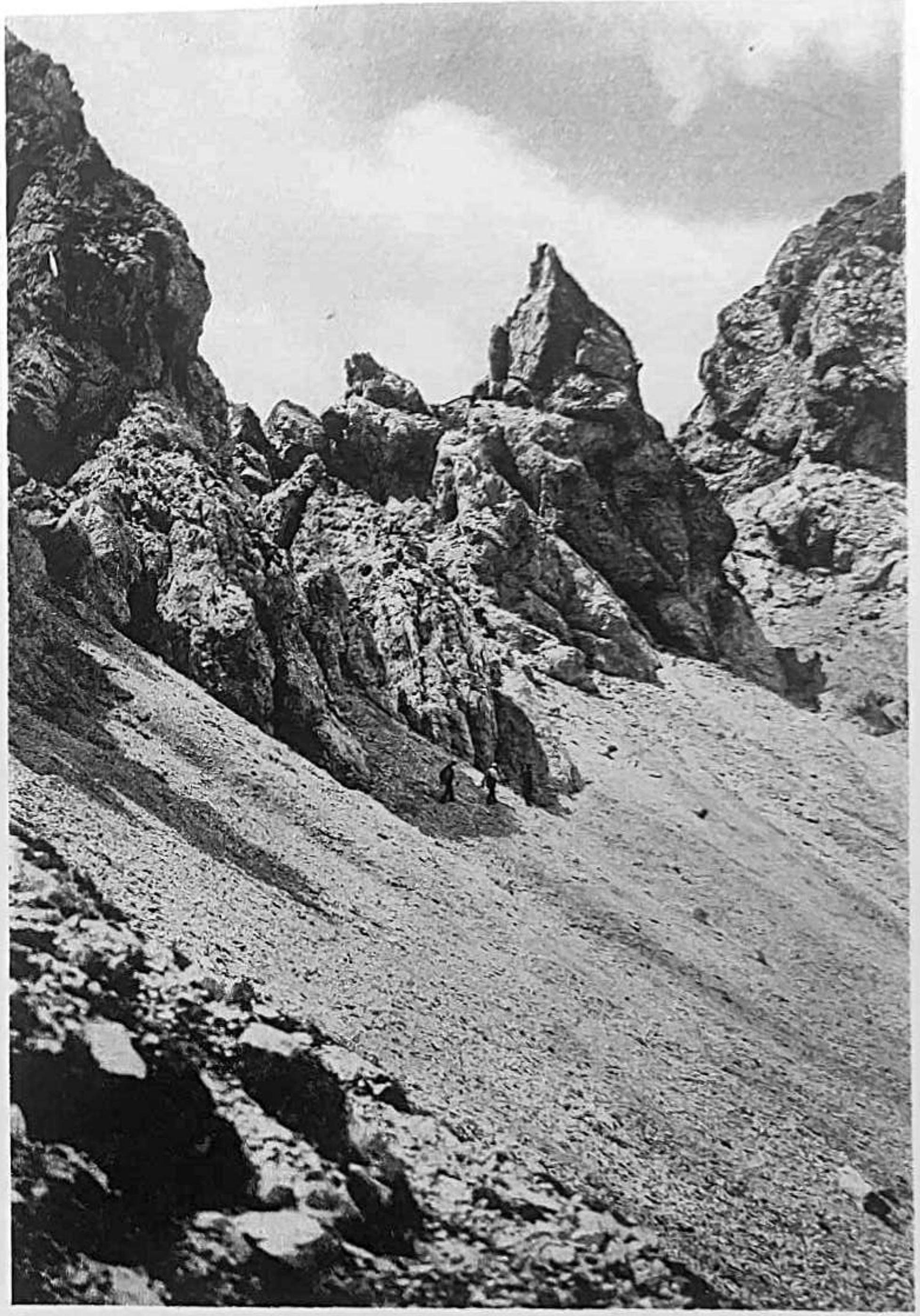

Z. Senderdi

GREBENI MRZLE GORE

kuje u našim duševnim doživljajima, u tijesnom doticaju s gorskom prirodom, u penjanju na gorske vrhunce po izvedenim i osiguranim putevima, u veranju po kamenju i pustim pećinama, gdje ne ima još izvedenih puteva. Imade pasioniranih planinara, koji kažu, da su ravnodušni u orijentiranju ako idu utrtim i označenim putevima. Takovi putevi čine turistiku mehaničnom. Filozofi se velikim interesom bave problemom penjanja na gore.

— »Uzlazim i penjem se na planine, veli jedan francuski planinar i pisac, — jer me raduje da dođem u teško pristupne krajeve, da zabogatim svoja turistička iskustva i znanje. Radujem se, da mogu biti s gorom u doticaju. Svladao sam poteškoće, prešao pogibelji, dospio sam, uspio sam« . . .

* * *

Mrzla Gora (2202 m) u sklopu naših Kamničkih Alpa imade sve elemente visoke i divlje romantične alpinske gore. Najrazličitije kontraste u oblicima svojih grebena, stijena i vrhova. Odvojena od glavnog hrpta Kamničkih Alpa stoji kao golema kamena gromada nasuprot Turskoj Gori i Rinki, a između široke Logarske doline, Okrešlja, Savinjskog sedla i Matkovog kuta. Usamljena, divlja, turistima malo pohađana gora. S nizom karakterističnih, strmih i duboko urezanih vododerina i žljebova, koji sižu od njezinih grebena na hrptu sve do podnožja gore gdje talože kameno žalo, što ga za velikih oluja i dugih kiša ruše divlje bujice niz strme stijene i pećine. Na njezinom podnožju, pod Okrešljom pada četrdeset metara vi-

soki slap, poput slapa Peričnika u dolini Vrata pod Triglavom.

Na putu od Okrešlja prema Savinjskom sedlu, odvaja se nedaleko toga sedla nogostup, koji vodi između pećina, žljebova vododerina, škrbina i stijena na vrh Mrzle Gore. Nogostup je tek na gdjekojem mjestu osiguran željeznim klinovima i željeznom žicom. Na Mrzlu Goru penje se većina planinara iz Okrešlja preko Hudog Praska ili kroz susjedne suhe žljebove vododerina do njenih oštrih grebena na hrptu, otuda silaze u Matkov kut da se iz njega uspnu po označenom smjeru navrh Mrzle Gore. Preko Hudog Praska penju se na Mrzlu Goru izvježbani i istrajni planinari, koje zadovoljavaju i raduju teži usponi i bogate njihova iskustva u dosizanju gorskih vrhunaca.

... U planinsku kuću na Okrešlju došli smo nas trojica Zagrepčana s Kamničkog sedla ujutru jednoga toplog i vedrog srpanjskoga dana, u namjeri da se uspnemo na Mrzlu Goru kroz Hudi Prask. U kući upoznamo idealnog ljubitelja tih gora, apsolventa Janeza Gregorina. Skroman u svojim uspjesima penjanja po tim gorama, proživljuje ljetne praznike na Okrešlju. Na ture preko sjevernih stijena grebena i škrbina polazi sam s najteže pristupnih mjesta i klasificira ih prema mjerilu alpinske penjalačke tehnike u: »teške«, »ekstremno teške«, »na granici mogućnosti«, »gotovo nemoguće«. Penje se hladnokrvno, odvažno, samosvijesno. Vjeruje u svoju fizičku snagu, a pomaže mu dobar instinkt. Najteže zapreke svladava tvrdokornošću svoje volje i nesravnjivom energijom. Na ture, koje se često znadu oduljiti od zore do mraka,

polazi jednostavno obučen, u dugim hlačama, cipelama s potkovanim džonovima, u košulji i prslugu, s bijelom albanskom kapicom na glavi. S jednom jabukom i malenom bilježnicom u džepu. Kad se pod večer vrati u planinsku kuću na Okrešlju, vidiš mu u očima neobičnu radost pobjedâ nad divljom prirodom i zadivljuje svakoga, gdje nije svoju otpornu snagu toga dana upotrijebio do potpunoga iscrpljenja, već sjeda za stol i uz šalicu čaja bilježi svoju turu u knjigu planinske kuće.

Kroz Hudi Prask još nije uzlazio na Mrzlu Goru, pa je bio pripravan da pođe s nama, da nam svojim iskustvom, izvrsnim instinktom u traženju smjera i lagljih uzlaza, odlakša uspon. Sobom smo uzeli samo najpotrebnije, da se ne preopterećujemo u penjanju. U jednu torbu strpamo vunene svitere, da se na vrhu oznojeni odbranimo od vjetra, četvrt kilograma bijeloga šećera, litru vode u limenoj boci, fotografski aparat i uže dvadeset pet metara dugačko.

Bilo je već osam sati i sunce se visoko diglo kad smo otišli iz planinske kuće prema Hudom Prasku. Za četvrt sata uspeli smo se strmom šumom na kameno žalo pod prvim pećinama, na kojemu nam se pod nogama ronili potoci krupnog i sitnog kamenja. Od toga kamenog prudišta zašli smo u strmu, široku, suhu vododerinu s glatkim ispranim pločama. Nađosmo se pred prvom okomitom glatkom pločom, kojih petnaest metara, preko koje smo se međusobnim pomaganjem i užetom bez poteškoća popeli. Na daljnjem penjanju kroz Hudi Prask sve do krajnih grebena na hrptu gore, ne treba više upotrebljavati

užeta. Korito vododerine postaje u sredini svoje visine široko i položenije, dok se prema vrhu opet suzuje, zatrpano golemim blokovima kamenja, između kojih se čovjek jedva provlači.

Za dva sata penjanja dosegli smo prve grebene na hrptu gore, obraštene klekovinom, s jedne i druge strane oštro odrezane. Tu smo se odmorili četvrt sata i gledali kako se pod nama s jedne i druge strane, u Matkov kut i u Okrešelj, ruše duboko silne, rastrgane okomite stijene. Planinska kuća na Okrešlju malena je kao crna školjka. Rekao bih, na dohvat ruke dijeli nas uzdušna dubina od Turske gore, Štajerske Rinke i Križa i njihovih impozantnih i rastrganih sjevernih stijena.

Eksponirani grebeni po cijelom ovom hrptu Mrzle Gore, na nekim mjestima kao nož oštri, obrašteni su klekovinom, sklizavom travom, ili su goli i raspucani, pa krušljivi. Uzlaz na jedan greben s klekovinom, što se nanizala poput crepova na krovu, pomogli smo jedan drugome dugim užetom, dok smo na mjestima silazili tik jedan uz drugoga da se tako očuvamo od padanja kamenja što se ronilo ispod naših nogu.

Silaz s ovih grebena na kamena prudišta u Matkovom kutu, gdje smo našu zajedničku bocu na jednom snježištu napunili novim nektarom, — snijegom, — nije bio ni težak ni naporan.

Iz Matkova kuta vodi označeni smjer na vrh Mrzle Gore. To je jedan od vanredno zanimljivih uspona. Prolazi se između šiljatih kamenih tornjeva, po grebenima, između rastrganih stijena, između velikih blokova kamenja što se odvalilo sa stijena. Lijevo

i desno sive, visoke stijene i pećine u njihovoj kamenoj nepomičnosti, u oštroj izrazitosti njihovih crta. Tu su u svim mogućim oblicima kamene škrbine divlje, puste, silne, hladne i visoke, prkosne i stare.

Tu će naći na svakome koraku užitka onaj, koji znade osjećati veličajnost grozote i ljepote divlje gorske prirode i u detajlima slika i prizora i u širokim divljim krajobrazima.

Polagano se rađa i raste ljubav za planine. Treba se uspinjati od planine do planine, od gore do gore, da se skupi mnoštvo utisaka i da se duboko proćuti i osjeti, kako je priroda neizmjerna u svojoj ideji, božanska u svojoj ljepoti, veličanstvena u svome životu.

. . . Nešto preko četiri sata trebali smo za taj čitavi put od Okrešlja do vrha Mrzle Gore.

Stojeći na vrhu Mrzle Gore, osjetili smo u svojim dušama nešta vanredno svečana i radosna. Čitava priroda okolo nas u širokim i veličanstvenim prizorima i panoramama. Nad nama duboko modro obzorje po kome plove brzo od sjevera prema jugu golemi i rastrgani oblaci. Pod nama na sve četiri strane svijeta duboke, vratolomne stijene s kojih se tisućama godina otkidaju i srtaju u nizine teške mase suroga kamenja. Sve što bi se survalo niz ove stijene, otišlo bi u bezdan iz kojega se ne vraća ništa.

Veliki bijeli i crni oblaci bivali su sve gušći, prijetili su kišom i olujom. Nakon pola sata odmora i nesravnjivih užitaka u vidicima, u zanosu srca i duše, trebalo se odlučiti na što brži slaz s vrha Mrzle Gore prema Savinjskom sedlu. Silazimo tijesno jedan iza drugoga po stijeni, u kojoj imade

dovoljno pukotina za noge i sigurnih prihvata za ruke. Silaz je lakši, nego što smo se nadali gledajući s vrha smjer našega puta. Silazimo između stijena, po grebenima, u strme žljebove vododerina, u kojima je priroda učinila neki skladni nered silnoga kamenja. Prelazimo na glatke ploče, na kojima su prihvati osigurani željeznim klinovima i žicom. Za sat i četvrt sišli smo s vrha Mrzle Gore na put, koji vodi na Savinjsko sedlo.

Započele su padati prve kapi krupne gorske kiše, koja nas je pratila sve do najviše točke Savinjskog sedla. Tu se na obzorju počeli trgati oblaci, a između njihovih pukotina prodiralo je na zemlju toplo ljetno sunce. Redom se otvorali vidici na Ojstricu, Planjavu, Tursku Goru, Mrzlu Goru, Grintavac, Kočnu, na Obir, Pecu i Jezersko sedlo. Silazimo vrlo zanimljivim i lijepo izvedenim putem kroz klance i tjesnace Žrela do Česke kuće (1543 m), koja imade divan položaj pod golemim masivom sjevernih stijena Grintavca. Tu ćemo prenoćiti i drugog se jutra ranom zorom popeti na Kočnu (2539 m), krasnu i strmu goru, koju dijeli Zdolška škrbina (2268 m), od Grintavca (2558 m), najvišeg vrha Kamničkih Alpa.

... A kad se spustila nad doline i gore tiha zvjezdana noć, iziđosmo pred planinsku kuću da se s te lijepe točke prepustimo užicima noćnih prizora u gori. Pod nama tamnile su crne šume, uvale i doline nad kojima se hvatala bijela magla. Iznad kuće u crnim noćnim sjenama gubile se u visinama silne kamene stijene Grintavca i Zdolške škrbine. Duboko, tamno zvjezdano nebo spajalo se s tim visokim i tamnim alpama u tajanstvenome duhu, što ga božanski misterij prirode donosi iz nepoznatih krajeva svemira ...

Reminiscence planinskih doživljaja

U zimi pružaju planine više čara i ugodnosti, mnogo ljepših slika i pejsaža, pa i u samim visokim šumama koje su ljeti često jednolike i puste.

Moderni čovjek stvorio si svoju romantiku zime, posvema drugačiju od romantike naših pređa. Nju otkriva u majestetičnim prizorima planina i alpa, u promjenljivosti vremena, grotesknim oblicima i linijama, u krasnoj igri sunčanoga svijetla i njegovim violetnim sjenama. Tko je vidio zimske krajobraze Plitvičkih jezera, čiji se zamrznuti vodopadi u premnogo grotesknih oblika blješte na zimskom suncu u bojama dragulja; čare zime u visokim bijelim šumama Velike Kapele; čarobne scenerije šuma ariša i omorika u dolini Triglavskih jezera, nad kojima se sunčaju bijeli vrhunci Tičarice, Kanjavca i Triglava, — razumjet će romantiku zime u našim alpama.

... Krasnu zimsku noć doživjeli smo koncem mjeseca februara trojica drugova na Vršiću, kud smo uputili iz Kranjske gore pod večer i došli po sjajnoj mjesečini do planinske kuće na Vršiću (1515 m).

Taj ljeti lagodni put koji se uzdiže u zavojima iznad romantične doline Pišence bio je pod visokim snijegom što ga je na mjestima prema Vršiću vjetar naslagao poput visokih valova i humaka.

Kuća ispod Vršića na Gozdu bila je prepuna skijaša i planinara koji su došli da u njoj prenoće i da drugo jutro upute na Vršić. Zato se nas trojica uputismo u Erjavčevu kuću. Ona leži nekih tri stotine metara više od kuće na Gozdu.

Erjavčeva kuća na glasu je radi svoga položaja, jer leži u najljepšem i najimpozantnijem dijelu Julijskih Alpa, u Razorovoj skupini gdje se nižu vrhovi Mojstrovke, Prisojnika, Razora, Škrlatice i Špika.

Njihove stijene i pećine bile su zasute visokim snijegom. Danom otapa ga sunce, a noću se preko stijena smrzavaju vodopadi u obliku dugih ledenih siga različitih oblika. Nad tim čitavim gorskim krajem bdila je noć puna poezije i krasota. Studen se snizila ispod deset stupnjeva: Uzduh bio je čist i miran, bez daška vjetra. Rano je izašao pun mjesec i fosfornim svijetlom obasjavao sijede glave gorskih orijaša, ljeskao se po njihovim ledenim plohama i bacao mističke sjene po bijelim stijenama. Nešto iznad vrha samoga Prisojnika treperila je velika zvijezda i u ovoj prekrasnoj sceneriji zbljižavala nebo i zemlju.

Tiha, mirna, mrtva i studena noć spušta se na dušu i srce čovječje. Uvlači se u malenu kuhinjsku prostoriju Erjavčeve kuće u kojoj smo probdili duge noćne ure, jer ni vatra u ognjištu nije mogla da ugrije zaleđene zidove planinske kuće, i ublaži sve jaču studen što je rasla s osvitkom dana... I tada začujemo na snježištu pred kućom dozivanje drugova koji su još po tami jutros uputili iz Kranjske gore na Vršić. Visoki, teško prohodni snijeg i jaka studen,

što je palila za obraze oslabili su jednoga od njih toliko, da su ga iznemogla unijeli u kuću i trli mu snijegom smrzla uda da ih otope i privedu životu...

* * *

Bilo je krajem decembra.

U Julijskim Alpama i Karavankama svitali su krasni zimski sunčani dani i tkale se vedre mjesečeve noći.

Od rane zore do poslije podneva uspinjali smo se po visokom snijegu na Veliki Stol (2239 m) u Karavankama. Dan je bio vedar i studen. U visinama i na samom vrhu Stola duvao je sjeverni vjetar. Kroz čisti kristalni zrak otvorale se gorske panorame u dolinu Save s Bledskim jezerom, na Triglav i bijele vrhunce Visokih Tura . Na svakome koraku kroz taj bijeli svijet bilo je po šumama i gorskim čistinama premnogo slikovitih motiva i pejsaža zimske prirode i silhueta velikih oblaka što se poput golemih kulisa dizali nad vrhove Triglava, Rjovine, Stenara i Škrlatice.

Oštra zima natjerala je divljač na južnu stranu Karavanki. Po obroncima Stola ležale su na snijegu divokoze i sunčale se, a oko njih čuvali su stražu mužjaci. Uplašene bježale su po snijegu na sve strane i brzo ih je nestalo s vida. U manjim jatima dolazile su planinske koke i pretrčao po koji bijeli planinski zec, sve znaci, po narodnom kazivanju, dolazi oštra zima sa sjevera.

Pod večer spuštala se nad dolinom Save gusta magla, u koju smo zašli silazeći sa Stola. Gusta magla

i noćna tama onemogućile su nam orijentaciju prema Valvazorevoj kući, gdje smo trebali da prenoćimo. Tek kasno u noć, nakon dugoga lutanja maglom i bespućem, stigosmo željezničkoj stanici u Žirovnicu.

Ljeti se uspinje turista utrtim stazama. Markacije ga vode do dobro oskrbljenih planinskih kuća i zavetišta. Zimski usponi na gore spojeni su s većim prirodnim teškoćama i zaprekama. Tu je zima najljući neprijatelj, pa kratak dan, visok snijeg, i snježni usovi. Gore su podvržene naglim vremenskim promjenama. Njihove nas nepogode iznenađuju brzinom i elementarnom snagom.

* * *

Bilo je polovinom mjeseca augusta kad smo završili našu turu po Julijskmi Alpama uzlazom na Triglav Tominšekovim putem. Čitav mjesec hodočastili su planinari u velikom broju na Triglav. Planinske kuće: Stanićeva, Aleksandrova i Triglavski dom na Kredarici bile su krcate ljudima, pa su oni, koji su dolazili kasno, noćili po stubama i klupama u gostinjskoj sobi.

Jednoga dana opustjele su kuće i ljudi su silazili u doline. Obzorje se navuklo oblacima što su dolazili s juga i navještali kišu. U Triglavskom domu na Kredarici ostala nas nekolicina zagrebačkih i mariborskih planinara. Tu smo u jednu noć i u dva dana doživjeli divlje prizore hirovite alpinske prirode, zanimljive ali jezovite u svojoj razornoj moći.

U noći (od 16. na 17. augusta 1927.) donosili su jaki južni vjetrovi silne mase magle i oblaka pa su

čitavi Triglav i sve gore Julijskih Alpa zastrli crnim plaštem i sakrili ih ljudskome oku. U visinama Velikoga i Malog Triglava borili se vjetrovi s juga i sjevera silnom snagom, kidali oblacima i tjerali maglu strelovitom brzinom u dolinu Vrata.

Čitavu noć hujile su orgije vihora, što je bijesno udarao poput golemih valova o zidove planinske kuće. Vihor je pratio fijuk željeznih žica, na krovu trgao je bijesno drvene kapke po prozorima, sipao u velikim mlazovima ledenu kišu i tuču što je poput kamena šljunka bučno šumila šumom golemih vodopada.

Čitavu noć tresla se usamljena i ljudima u crnome mraku daleka planinska kuća pod udarcima vihora orkanske snage. Čitavu noć u toj paklenskoj igri prirode blještale su noćnom tamom žarke iskre munja, a topovska grmljavina gromova, što su udarali u Triglavske vrhove, odjekivala je u dugim muklim jekama od stijene do stijene, od gore do gore, nad kojima su vijale snježne mećave i hujili vihori.

Tek poslije podne drugoga dana jenjao je vihor. Iz dolina počele se dizati bijele magle poput golemih i rastrganih ponjava. Između pukotina silnih oblaka, pokazalo se na mahove modro obzorje obasjano suncem. Čitavo Triglavsko gorje do visine kojih 2300 metara osvanulo je u bijelom snježnom ruhu kao usred zime. Mali i Veliki Triglav ljeskali se poput zrcala svojim zaleđenim stijenama za sunčana zalaza. Stotinu kilometara unaokolo Triglava vidjela se čista, plastična geografska slika gorâ i dolina. Jasno se vidjela široka površina Jadranskoga mora, pa Ve-

lebit, Velika Kapela, Kamničke Alpe, Ljubljanska ravnica, Bledsko jezero. Visoki vrhunci Velikih Tura i njihovi ledenjaci: Grossglockner, Dachstein, Sonnblick, Venediger, Visbachorn. Čitave kose alpinskih vrhunaca Tirola, visoki tornjevi i piramide Dolomita s bijelim ledenjakom Marmolatte. Sate i sate gledamo s Triglava u tom kristalnom čistom uzduhu neviđene prizore i ljepote dalekoga i pod nama dubokoga gorskog svijeta.

Noć je poslije jučerašnje burne noći bila neobično čarobna i čista, duboka i mistična. Neizmjerno zvjezdano obzorje titralo je i svjetlucalo nebrojenim sitnim iskricama velikih i sitnih zvijezda. Crnom noćnom tamom zakrijesilo je nekoliko svijetlih tragova meteora od zvježđa Perzeide, koje u povijesti astronomije igraju veliku ulogu. Pojavljuju se svakoga ljeta kronološkom tačnošću. Tek neznatni komadići raspadajućih kometa Perzeide, posmrtnih ostataka nekadašnje repatice, uvjeravaju nas astronomi. Njihovi atomi, kao atomi sunca i zemlje, ne će propasti. Iz njih sazdat će se novi sistemi sunaca...

Takve nas pojave u osamljenosti gora, u dubokoj, mističnoj šutnji svjezdane noći, daleko i visoko od ljudi i naselja, sile da dublje razmišljavamo i osjećamo. Ko može da shvati zamršenost toga svijeta, njegovih oblika i simbola? Ko može da razumije formiranje nestalih energija i materije u nove svjetove? Uvijek ista, uvijek tajnovita velepjesan beskrajnosti; uvijek vječna šutnja ponad kojom bdiju zvijezde! Tu, u neprobojnoj tmini vječnosti prostora i vremena prestaje ljudsko znanje...

Šumama Velikoga ili Burnog Bitoraja

Kada listam po zapiscima, u kojima me uspomene vežu uz mnoge gore i planine, dolaze mi časovi iz ranijih vremena pred oči kao da ih danas proživljujem. Mnogo je bilo doživljaja, dostiživih i nedostiživih ciljeva, mnogobrojnih izleta preko nedelje i blagdana, ljeti i zimi; uvijek ponovljena čežnja, da u jednostavnosti prirode okrepimo duh i tijelo i nađemo radosti života.

Zar danas, kada se naglo okreće film života; kada živimo brzinom telefona i radija; kada se natječe stroj s čovjekom, a čovjeka poslije Beethovena oduševljuje crnačka muzika; kada se traži ljepota tijela bez duše, — zar danas nije potrebno nešto više zanosa da pođemo u planinsku prirodu? I premda si kao moderni ljudi stvaramo svoju romantiku jeseni i zime, proljeća i ljeta, opet se klanjamo i danas, kao što su se naši pređi prije vijekova klanjali, vječnom čudu sunca i samo uslijed naše civilizovane svijesti ne padamo ničice pred njime...

U nijednoj gori Velike Kapele nije romantika šuma tako zamamljiva i krasna kao u Bitorajskim, što su

V. Cvetišić

VELIKI ILI BURNI BITORAJ

se protegnule cijelim nizom gorskih vrhova, počevši od mjestanca Vrata pa sve do golih vrhunaca na međi našeg primorskoga krša. I u tim dugim crnim šumovitim gorskim kosama, ističe se kao najviša Viševica 1428 m, za njome Bitoranj 1385 m, pa Zvonik 1282 m, Peršova kosa 1298, Oštrc 1124, Koži vrh i mnogo drugih nižih vrhunaca. Kraj ogulinskog Kleka, Bjelolasice, Bijelih Stijena, Risnjaka i Viševice, što se ističu svojim golim vrhovima, Bitoraj je jedna od najzanimljivijih planina Gorskoga Kotara, ona nas se doimlje svojim krasnim šumama, snježnicama i kukovima što su zarasli vitkim jelama.

Nema u tim tamnim, gustim šumama ni alpinskih bradatih mecesna, na kojima se ljeskaju iglice srebrnoga mraza, ni divljih gorskih bujica, ni šuma vode preko mlinova. Po širokim gorskim stranama, ponikvama, uzvisinama, uzraslo je na stotine tisuća jela, omorika, borova i bukava, krošnjatih, vitkih i šiljatih, stoljetnih i mladih; izraslo je iz suroga krša pokrivena lišćem, lišajem i mahovinom. To nam drveće usred ljeta za sunčanog žara i zapare daje gorske hladovine na lagodnome usponu kroz tri sata hoda od željezničke stanice Vrata do samog vrha Bitoraja, koji se sastoji od nekoliko kukova i dolomitskih stijena što su izvirile iz šuma. U pukotinama ovih stijena raste alpinski cvijet runolist, kojega se nađe još jedino na Risnjaku i Bijelim Stijenama.

Kao u području divlje romantičkih Samarskih i Bijelih Stijena, imade i u Bitorajskim planinama mnoštvo ponikava i snježnica, iz kojih šumski radnici vade ljeti snijeg, tope ga na suncu i piju, jer

u tom krškom terenu ne ima izvora žive vode. Poznata je duboka snježnica pod Jožinom planom, nešto ispod samog vrha Bitoraja, s okomitim stijenama, po kojima rastu borovi i jele.

Ako se silazi s vrha Bitoraja smjerom prema selima Sungari i Mrkopalj, ili smjerom Viševice ili Ličkog polja, treba obilaziti mnogo dubokih snježnica i vrtača, provlačiti se između obraštenih kamenitih pećina, kukova i tornjeva, gaziti preko polomljenih grana i povaljenih stoljetnih stabala olujama i vihorima, što viju nad Burnim Bitorajem.

Narodna ga psiha prozvala Burnim Bitorajem. Ona ista psiha, koja poznaje svoju rodnu grudu i daje imena planinama i gorama. Ona nosi u sebi tradiciju kraja i zemlje, koja ju hrani, iz koje potječu duhovne sile, koje upravljaju njezinom svagdašnjom sudbinom. Nad Burnim Bitorajem viju zimi snježne mećave, u jesen i proljeće bure, i munje cijepaju visoke jele i omorike po njegovim vrhovima i gorskim kosama, a vihorovi pored toga nagibaju grane toliko da rastu sve na jednu stranu, lome vrškove stabarja vršeći tako neminovne zakone prirode.

I u najmanjem dijelu Bitorajske prirode i njegovih šuma naći je izričaja života. Na Jožinoj plani, toj planinskoj livadici pod samim vrhom usred crnih šuma, opaja miris šarenoga cvijeća, po kojemu zuje mušice i pčele, da se nauživu njihova soka, lijeću leptiri i sunčaju se gušterice. Sabirači bilja nalaze tu bogatstvo gorskog cvijeća, a lepidepterologi love ovdje noću s pomoću svijetla velike i rijetke ekzemplare noćnoga leptira. Na toj livadici svatko stane

da se naužije mirišljivoga gorskog cvijeća pod toplim suncem, da u samoći, gdje ne smetaju ljudi, odmori duh i tijelo . . .

. . . Nigdje jesen ne pokazuje bogatije slike boja ljudskome oku negoli u planinama.

Vidio sam krasne prizore jeseni u planinama Zasavja, u pitomim šumama Pohorja i Sljemena, ali bogatstvo boja Bitorajskih šuma nije naći na daleko. Tu se tamno zelenilo visokih jela, omorika i borika, sa žutilom i crvenilom lišća punih krošnji bukava, u svim mogućim nijansama, sklada u divnu harmoniju jarkih boja Ticijanove palete.

A o zapadu jesenskoga sunca, koje tone tamo za Učkom gorom, Bitorajske šume gore crvenim žarom, lišće žari u jarkosti karmina, drveće gori u prekrasnim nijansama vatrenoga plama kao žrtva umirućoj jesenskoj prirodi.

Ovakovim estetskim užicima nagrađuje priroda u svojem kolorističkom bogastvu, u svojoj finoj i slikovitoj dekorativnosti onoga, koji dolazi za jesenskog lijepog dana na vrhove Bitorajskih planina.

A kad utone crvena ploča sunca za crne silhuete Učke gore, spušta se mrak u hladnim mlazovima vjetra u nizine Ličkog polja. Crna tama sakrila je oku planine krasnoga gorskog kraja, iza kojeg je na jugu, negdje daleko na pučini mora počelo da sijeva . . .

Dufour 4638 m u Monte Rosi

I.

U gorama je neka tajinstvena sila, koja nas zove i mami uvijek na veće visine, uvijek na veće poteškoće i napore. Kad bi visoke gore bile lahko dostižne, ljudi ih ne bi dosizali. Prirodno je, da čovjek u svojoj duši hoće veće, hoće više, i u tom prirodnom procesu čovjek se u alpinskom svijetu naučio krotiti prirodu tehničkim sredstvima. Uzdigao se nad nju, nadmoćniju i silniju. Opojen užitkom njezinih ljepota, došao je do uvjerenja, da se prirodna sila ukrotila, da je ljepota osvojena snagom prirodne čovječje volje. Ni fizička snaga, ni penjalačka sposobnost, ni najveća srčanost — (kako li se već nazivlju svi ti planinarski atributi) — sve to ne će čovjeka uzdići na visoke gore, ne ima li i jake volje i čeznje u srcu da dosegne njihove vrhunce.

Mnogo sam prošao gora i gorskih područja u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Sloveniji. Gledao zimi i ljeti s vrhova Velebita nesravnjive razglede na široko naše krasno more i daleko kopno, prošao gore Julijskih Alpa i našeg Triglava, Kam-

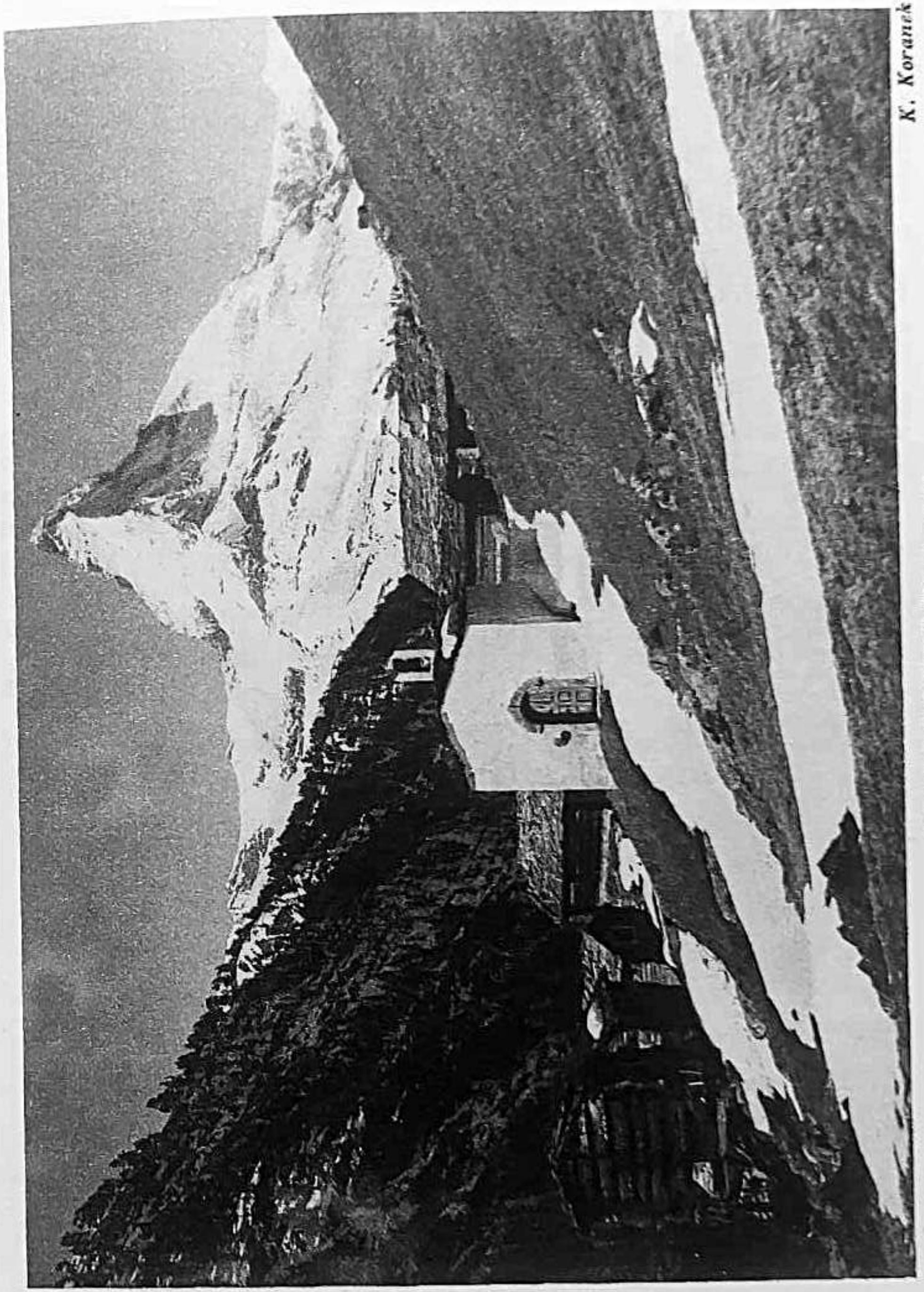

K. Koranek

MATTERHORN 4505 m

ničkih Alpa i Karavanka, Dolomita i Visokih Tura, ali one čare i osebujnosti prirodnih ljepota visokog gorskog svijeta, što ih imadu švajcarske Alpe, toga nema nijedno evropsko gorje. Mnogo se kuša govoriti i pisati o tim prirodnim ljepotama Švajcarske, ali ne dosižu riječi za one istinske utiske, koje ona čini na ljudsku dušu. I zato u te krajeve dolaze najveći umovi i crpe ideje, a pjesničke duše snagu i nove poticaje za stvaranje.

Ljubitelji romantične prirode putujući Švajcarskom osjetit će kako nestaje pomalo stare poezije dolina i planina, kako nestaju pomalo stari običaji i stari život. Novi duh vremena prodire niz doline na planinske visoke i bijele vrhunce, dube i ruši zemlju i romantične ljepote. Spekulativni poriv modernoga čovjeka gradi preko vrleti i kamenih stijena, nad ponorima gorskih bujica široke ceste i turističke puteve, zupčane željeznice s »vražjim« mostovima, hotele s najvećim komfortom ... i s njima dolazi u te krasne i čiste alpinske krajeve profanacija čiste prirode.

Pred snagom pozitivizma modernoga života ruše se i rušit će se one slikovite alpinske drvene kućice švajcarskih gorštaka, čiji je život sličan jeli, koja siše sokove zemlje da uzraste jaka i snažna i živi dotle, dok ju vjetar ne obori ili snježna lavina ne odnese u dolinu. Nitko ne opaža, da je jedna jela manje u gori i da je jedan križ više na groblju.

Ovakav utisak čini kraj i život u dolini Sv. Nikole, kuda se vozimo na zupčanoj željeznici iz Vispa u Zermatt.

Prije kojih šezdeset godina bio je Zermatt neznatno švajcarsko mjestance. Danas je svjetsko alpinsko ljetovalište s jedanaest velikih hotela, palača, koje se uzdižu kraj starih drvenih tamno smeđih seoskih kućica. Imade englesku crkvu i alpinski muzej. Danas je Zermatt najviše pohađano mjesto Švajcarske. Pohađaju ga engleski, američki i njemački turiste, radi njegova slikovitog položaja, grandioznoga vidika na bijele orijaše alpinskoga svijeta i na kralja sviju Alpa — silni Matterhorn.

Bilo je početkom mjeseca kolovoza, kada sam prvi puta u životu za vedroga sunčanog prije podneva ugledao Matterhorn u cijeloj njegovoj snazi, sjaju i ljepoti.

Ne ima čovjeka, kome ne bi uzdrhtalo srce od uzbuđenja, kada prvi puta između visokih palača i niskih tamnih drvenih kućica u Zermattu ugleda Matterhorn. — Zermatskog lava! — Najosebujniju i najčudnovatiju goru čitavoga svijeta! Je li moguće riječima izreći ideju o snazi i ljepoti ove goleme kamene piramide od 4.505 m, tako pravilnih i oštrih bridova i linija kao da je djelo najženijalnijega arhitekta. — Matterhorn je čudo nad čudesima, veli engleski slikar i pjesnik, mislilac i geolog John Ruskin, — njegova ovjesna i golema stijena zapanjuje čovjeka i postaje njegovom sanjom.

— Najjači i najumniji ljudi svijeta, — veli Whymper, prvi osvajač Matterhorna, — podali se dojmu te gore i čeznuli su za njom.

Nijedna gora u čitavim Alpama ne ima tako tragičnu povijest, tako strašnu kroniku borbe između

života i smrti, kao Matterhorn, kralj Valijskih Alpa. Oduvijek su o njemu kolale priče najvećeg praznovjerja. Nijedan se smrtnik nije usudio približiti toj gori, jer bi ga demoni zasuli lavinama snijega i leda. Dne 14. srpnja 1865. popeo se prvi sa svojim drugovima na Matterhorn Edward Whymper, strastveni engleski turista, kad se na povratku njihovome s vrha dogodila užasna nesreća. Uže, o koje su bila sva sedmorica vezani, puklo je i četvorica od njih propali su u strašnu dubinu i nestade im traga i glasa. Pali su 1200 metara niz stijenu na glečer Matterhorna. Zermatsko groblje i muzej čuvaju uspomenu na ovu tragediju. Danas polazi na Matterhorn godišnje oko stotinu i pedeset ljudi pod vodstvom iskusnih vodiča. U generacijama zermatskih vodiča ostaje žig sramote, ako je koji vodič skrivio nesreću.

Mnogo se nesreća događa u tim Alpama turistima, koji preduzimlju uspone bez vodiča, ako ih zateknu oluje i magle, ili zađu li na stijene, gdje im od napora malakše fizička snaga. O takovim se nesrećama nerado govori u Zermattu, gotovo se šapuće, da se ne uzbudi malodušje u bogatih američkih i engleskih turista.

Tako se i o nesreći, što se dogodila 3. kolovoza 1929. godine na Monte Rosi, u Zermattu jedva štogod govorilo. U toj nesreći postradala su dva turista iz Stuttgarta, koji su preduzeli uspon bez vodiča. Njihov uspon i nesreću promatrali su teleskopom iz Gornergrata. Vidjeli su da su bili slabi i neiskusni penjači i da su pali kojih 400 m duboko na ledenjak i ostali mrtvi. Pošli su bili na Monte Rosu i Silber-

satel, pa se od strane Nordenda uspinjali na Dufourspitze. Na jednoj zaleđenoj stijeni prvi se penjač okliznuo i povukao sobom na užetu vezanoga druga. Njihova trupla i slomljena uda zamotana u zakrvarenu vreću, prevezli su vodiči na malenim saonama na Riffelberg, gdje su truplja ležala do večeri i onda ih noću, u najvećoj tišini, prevezli na zermattsko groblje . . .

II.

Iz Zermatta (1620 m) penje se tehnički vanredno zanimljivo izvedena zupčana željeznica na Gornergrat (3136 m), preko Riffelalpe i Riffelberga, gdje su sagrađeni veliki moderni alpinski hoteli, a vodi i široki u lakim serpentima izvedeni kolni i pješački put. Čitavim ovim putem sa svake točke vanredno su lijepi i slikoviti vidici u doline Zmutt i Sv. Nikole, u Zermatt i kolosalni Matterhorn s Furgglečerom, na Dent Blanch, Obergabelshorn, Trifthorn, Rothorn, Weisshorn i Bernske Alpe s Jungfrau, Mönch i Eigerom.

Još krasniji i veći vijenac ovih preko 4000 m visokih bijelih gora nastavlja se kad ih gledamo s Roten Boden-a (2781) i Gornergrata (3136 m). To je prekrasna, široka i uzvišena alpinska ponorama. U središtu toga vijenca golema je piramida Matterhorna, koja se krasno odrazuje na površini Riffel jezera. Na njega se vežu Breithorn sa svojim nadvisnim ledenjacima, pa Castor i Pollux, bijeli Lyskam, koga zbog mnogih turističkih nesreća nazivlju »ljudožder«, pa golemi masiv Monte Rose s vrho-

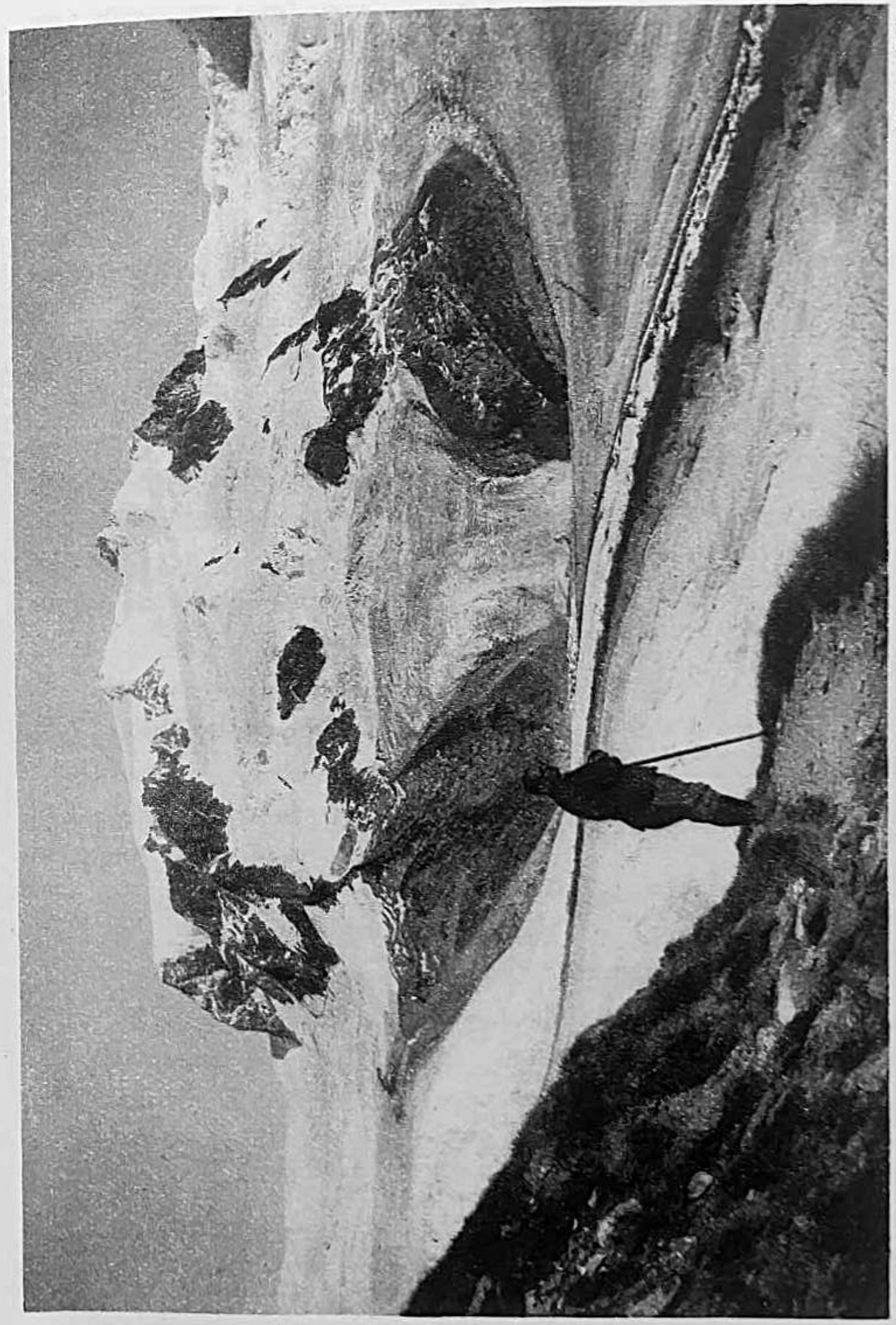

V. Cvetišić

MONTE ROSA 4638 m

vima Nordend i Dufour, po švajcarskomu generalu Dufouru.

Monte Rosa, na švajcarsko-talijanskoj međi, po visini druga je europska gora, 172 metara niža od Mont Blanca. Sa svojih dvanaest vrhunaca, poput latica na ruži, koje pokrivaju vječni led i snijeg, čini zasebnu skupinu gora, poput svoga susjeda Mont Blanca. Okružena je dubokim dolinama, koje zatvaraju visoka gorska sedla, a u visinama od 3000 m obiluje ledenjacima od više kilometara duljine. Među prvima, koji su se pokušali uspeti na Monte Rosu bio je Saussure, dosegao je ali samo vrh Pezzobianco. Fizičara Parrota 1817 godine prisilila je magla na povratak. Sretniji je bio njegov pratilac Zumstein iz Gressoneya, koji je s jednim svojim prijateljem 1919. godine došao prvi na vrh Monte Rose. Od tada poduzimali su prirodoslovci i turisti uspone na tu ledenu goru, pa ih danas dolazi mnogo koliko s talijanske, toliko i sa švajcarske strane, da poduzmu uspone na vrhove u području Monte Rose, a i na sam njezin najviši vrh Dufour koji se ljeti može doseći s manje pogibelji negoli Mont Blanc.

S Roten Boden kao s Gornergrata otvoren je pogled na goleme ledenjake Gornerglečer i Grenzglečer, Swärzglečer i Breithornglečer. — Gornerglečer je 15 kilometara dug i drugi najveći evropski ledenjak. Svi ti glečeri pomiču se vrlo polagano u dolinu. To se micanje opaža po dubokim i širokim pukotinama koje nastaju, kad se jedna naslaga leda kliže preko druge. Na rubovima kližu se donji dijelovi brže i glečer dobiva uske, duge, poprečne pukotine. Površine tih

glečera različite su. Pukotine na nekim glečerima pokrivene su snijegom, pa se moraju takvi snježni mostovi oprezno prelaziti. Na nekom je glečeru površina glatka kao zrcalo, a protiču njome manji i veći potočići suncem rastaljenoga snijega i leda. Po površini glečera imade šljunka i velikih blokova kamenja što ih nosi u dolinu, a prate ga na njegovu putu morene s lijeve idesne strane uzdignute poput velikih valova oštroga kamenja, šljunka i sipine koje glečer na svom putu u dolinu samelje u sivi mulj.

Na Breithornu, Castoru i Polluxu, Lyskamu i Monte Rosi imade glečera do dvadeset i više metara dubokih, a njihovi lomovi ljeskaju se na suncu u krasnim zelenim i ljubičastim bojama. Neprestano čuju se tutnjave odrona glečerskih stijena.

Od Roten Bodna polazi se lijepim puteljkom ispod Gornergrata do Gornerglečera i preko njega do Betemps kuće (2802 m) Švajcarskog alpinskog kluba, koja je jedina kuća u tom kraju, za uspinjanje na Monte Rosu. Vodič Otmar Aufdenblatten iz Zermatta, s kojim sam uglavio turu na Monte Rosu, imao je samo dan i pô slobodnoga vremena, jer ga je potom najmio neki engleski turista za osamdanje ture. Od Roten Bodna otišli smo zajedno poslije podne u 4 sata i došli za ne puna dva sata u Betemps kuću. Kuća služi samo za prenoćište. Ležaji su slamnjače položene na daskama. U potrebi može u kući prenoćiti do šezdeset osoba. Kuća je neopskrbljena živežnim namirnicama pa turisti i vodiči moraju nositi sobom hranu za više dana. Osim hrane treba za uspone ponijeti vuneno rublje, zimsku vunenu kapu,

debele vunene rukavice, uže od 25 do 40 m dugo, željezne dereze i cepin. U kući je te večeri bilo dvadesetak turista i vodiča, najviše Nijemaca i Švajcaraca.

U Betemps kući doživjeli smo krasnu večer. Neopisivo je bio divan prizor zalaženje sunca, koje je padalo iza tamne piramide Matterhorna. Bijeli vrhovi i ledenjaci Breithorna, Polluxa i Castora, te silnoga Lyskama, zarumenjeli se lakim rumenilom pod vedrim obzorjem, išaranim žutonarančastim prugama. Sunce je polagano tonulo između Matterhorna i Dent Blancha. Prije nego li je utonulo, zacrvenio se kao živa baklja maleni oblačić visoko na obzorju iznad Matterhorna. Potom je silazila na zemlju noć, isprva providno čista, a onda sve mutnija, tamnija i tamnija...

Po zalazu sunca legli su turisti i vodiči počinku, jer poslije ponoći valja ustati i krenuti na put dok je snijeg na ledenjacima tvrdi i dok ne ima sunca, koje ga po danu na površini otaplja.

Noć je bila prekrasna nad tim bijelim, ledenim svijetom, puna zvijezda i tišine...

U jedan sat bude se vodiči i izlaze pred kuću da promotre vrijeme. Napolju je dunuo od vremena do vremena jak vjetar, a hladni mu mlazovi prodirali kroz drvene zidove u kuću. Vodiči se vraćaju u kuću skeptički. Obzorje se navuklo oblacima i bit će oluje. Treba čekati koji sat, da se vidi, hoće li se moći preduzeti uspinjanje.

Oko tri sata ujutru začuli se prvi udarci ledene kiše po krovu i prozorima kuće. Onda se iznenada

sasula debela i gusta tuča, a potom počeo padati gusti snijeg kao na sam Božić. Snijeg je padao čitav dan i pokrio ledenjake i gore od prilike 25 centimetara visoko.

U kući je zavladala potištenost i šutnja. Neki se vraćaju na počinak, drugi kuhaju čaj ili Magijevu graškovu juhu i troše one zalihe hrane iz torbi, što ih ponesoše za put današnjega dana. Barometar pada sve niže, biva sve hladnije i poslije podne vraćaju se turisti i vodiči zlovoljni iz Betemps kuće u dolinu. Vratim se iz Betemps kuće na Riffelberg da sačekam bolje vrijeme. Bude li se vrijeme popravilo, poslat će mi vodič svoga brata Emanuela Aufdenblattena, koji će me odvesti na Monte Rosu.

Na 6. kolovoza 1929. godine već izrana počeo je sjeverni vjetar goniti i trgati bijele magle i oblake. Između pukotina oblaka zasjalo žarko sunce otapljalo snijeg i sušilo zemlju. Poslije se obzorje razvedrilo potpuno i pod jakim sjajem sunca osvanuli su unaokolo visoki vrhunci i Matterhorn u bijelim snježnim plaštevima. Vraćam se s vodičem od Riffelberga na Betemps kuću radostan u duši, da će mi ipak vrijeme dozvoliti, da se uspnemo na Dufourspitze.

III.

Prekrasno vedre i studene noći, nešto prije tri sata, izađemo sa svjetiljkom iz Betemps kuće i počinjemo uspinjanjem preko kamenih ploča i pećina na t. zv. Untere Plattje (2990 m). Pred nama u tami dvije svjetiljke i iza nas još nekoliko od drugih partija

K. Koranek

USPON NA MONTE ROSU

što su uputile na Monte Rosu. Penjemo se sad preko kamenja, sad preko snijega do Felsa (3178 m) na Obere Plattje (3344 m). Vodič sa svjetiljkom osvjetljuje svaku stopu. Hladni i jaki vjetar nekoliko nam puta ugasio svijetlo. Čitav sat uspinjemo se golemim klisurama. Čisti, kristalni i studeni jutarnji uzduh! Čovjek se osvježi, duboko diše i osjeća snagu za uspon. Na Obere Plattje vežemo se užetom, jer prelazimo na dugi i strmi Monte Rosa glečer. Na mjestima su desno i lijevo goleme pukotine ledenih stijena, koje prelazimo s pomoću snježnih mostova. Snijeg, što je ovih dana napadao, bio je zamrznut i čvrst i nije se nogom propadalo. Uspinjemo se sve strmijim glečerima.

Na obzorju svitala je zora. Po bijelim vrhovima i ledenim poljanama bivalo je svjetlije. Prvi sunčani traci obasjali su visoko nad nama vrhove Monte Rose, Nordend i Dufour, bijeli Lyskam i Breithorn. Sivi jutarnji sumrak uzmiče pred svijetlim danom. Stavljamo na oči žute naočari za obranu ispred prejakoga svijetla i srebrenoga ljeskanja površine ledenjaka. Naokolo, kud dopire vid, prekrasna slika divne koloristične harmonije. Triumf boja neizmjerne prirode u prvo praskozorje! Opojeni slobodom i uzvišenošću tih silnih gora, osjećamo sve jaču čežnju da se uspnemo na onaj najviši vrhunac s kojega je još krasniji, još veličanstveniji svijet. Čitavo obzorje bez magle i oblaka, modro, čisto, kristalno providno.

Još je daleko i visoko od nas Dufourspitze, a izgleda nam tako bliza. U visokim gorama to je optička varka koju izazivlje velika jasnoća uzduha.

Studen vjetar duva sve jačom snagom. Imademo zimsku opremu, vunenu kapu i debele rukavice, pa ipak osjećamo studen u nogama i rukama. Novi snijeg na sve strmijim glečerima usporuje korake. Uzduh postaje rjeđi, osjeća se to na usponu do sedla Monte Rosa glečera. Svakih sto koračaja stanemo da časkom uhvatimo više uzduha i umirimo srce. Na sedlu Monte Rosa glečera 4200 m duvao je vjetar velikom snagom i dizao po grebenima Dufoura snježne barjake. Od toga sedla počinje teži uspon po eksponiranim i strmim snježnim i kamenim grebenima. Skupine turista pred nama i njihovi vodiči sjeku stepenice u ledu gotovo 70 stupnjeva strmom. Na uskim grebenima pred jakim vjetrom pokleknu na snijeg i drže se za cepine, što su ih zaboli u snijeg. Vjetar je strašno neugodan i udara ledenim zrncima u obraze. Silazimo s jednog grebena da se uspnemo na drugi još viši i strmiji. Penjemo se rukama i nogama i što se više približujemo glavnome vrhu, to se on više od nas udaljuje. Sve golemija i impozantnija diže se ispred nas Dufourspitza. Pred samim vrhom penje se vodič vješto i oprezno preko zaleđenog žlijeba, blokova kamenja i ploča, najtežega dijela na tim grebenima. Tek kada je nada mnom osigurao svoj položaj, pomaže mi na 20 metara dugom užetu svladati taj posljednji i najteži dio uspona. Čitav greben, i sama Dufourspitza, sam je led i snijeg, ploče i blokovi crvenoga gneisa, pa je eksponiran sa svojim 500 m dubokim ledenjacima prema švajcarskoj i talijanskoj strani.

Na samom vrhu Dufourspitze željezna je tronožna

triangulaciona piramida. Oko nje su sjedila dva talijanska turista sa vodičem i tri njemačka turista. Druge dvije skupine silaze već smjerom na Nordend. Tko sjedi na vrhu Dufourspitze tome noge vise nad bezdani. Za sedam i pô sati uspesmo se od Betemps kuće na Dufour iako se taj put u normalnim snježnim prilikama može prevaliti i za 6 do 7 sati.

Dufourspitze 4638 m, najviši je vrh Monte Rose, po visini druga evropska gora, za 172 m niža od Mont Blanca (4810 m), a za 2000 metara viša od našega Triglava.

Neopisivi utisci u tom svečanom momentu, kad se stoji na Dufourspitze i za tako krasnog i vedrog dana kakav je bio 7. kolovoza 1929. godine. Od silnog masiva Mont Blanca sve do Bernskih Alpa s Jungfrau, Mönch i Eigerom; od dalekih gora Italije, Monte Visa, sve do impozatnoga Matterhorna i Dent Blancha, sve je puno golemih bijelih gora kao valovja na nepreglednome oceanu.

Nedaleko nas ima niži vrh Monte Rose, — Punta Gniffeti s kućom kraljice Margerite, Talijanskog Alpinskog Kluba, pa Zumsteinspitze 4633, Grenzgipfel 4631, Nordend 4612, Lyskam 4532 sa svojim strahovito rastrganim ledenjacima. Duboko dolje na talijanskoj strani uspinju se po ledenjacima skupine od dvojice, trojice turista vezanih dugim užetom prema Punta Gniffetti. — 29. srpnja 1889. g. prošao je tuda profesor Achile Ratti (sadašnji papa Pio XI.) s profesorom Luigi Grasselijem i dvojicom najboljih francuskih vodiča. Pošli su iz Courmayeura, prevalili glasovite »Istočne stijene«, stigli do Dufourspitze i

odatle prešli u Zermatt. U jedan sat poslije ponoći ostavili su kuću »Marinelli« 3.200 m i uspeli se na greben upravo pod najviši vrh Monte Rose u pola osam u veče. Prenoćili pod jednim kamenom na grebenu u visini 4600 m. Drugo jutro nastavili su uspon na Dufourspitze. Na silazu s Dufourspitze preko sedla Zumstein i Grenzglečera opet ih je zatekla noć, pa su prenoćili pod vedrim obzorjem na moreni Grenzglečera.

Usprkos studenoga vjetra i žarkoga sunca uzdržali smo na vrhu Dufourspitze sat i četvrt. Založili komadić sira, jabuku, nešto crne kave i spremili se za povratak. Po grebenu dolaze dvije nove skupine na Dufour. Nastaje dozivanje između vodiča, čekanje, ugibanje. Spuštamo se od vrha preko istoga zaleđenog žlijeba, kojih trideset metara duboko. Nemoguće je načiniti korak u tom zaleđenom žlijebu bez upute vodiča. Silazeći s ovih grebena prema Monte Rosa sedlu prešli smo najteži i najeksponiraniji put na Dufour. Odavle se spuštamo istim utrtim tragovima po ledenjacima, sad klizajući, sad zapadajući u duboki snijeg što ga je na površini otopilo sunce. Za četiri sata silaženja došli smo u Betemps kuću, gdje smo se odmorili jedan sat i nastavili put na Riffelberg, kud smo prispjeli u sedam sati u veče.

S talijanske strane, kažu, da su povoljniji usponi na bilo koji od vrhova Monte Rose, jer imade tu hotela i alpinskih kuća. Mogu reći, da kod tako krasnoga vremena, kakovo je bilo toga dana, tura nije bila teška iako imade mnogo pogibeljnih mjesta, koje vodiči prelaze s mnogo sigurnosti i vještine. Ri-

J. Gaberell

DUFOUR 4638 m (Monte Rosa)

jedak uzduh u visini od 4000 m osjeća se u težem disanju i sporijem micanju, ali trenirani turiste nikada to ne osjete u tolikoj mjeri da bi fizički potpuno oslabili i zbog toga pače odustali od penjanja na vrh. Oni manje trenirani za uspone, odustaju od polaska na vrh pod Monte Rosa sedlom, gdje počinju teškoće zbog rijetkoga uzduha, pa smo i na našem usponu susreli dvojicu njemačkih turista koji su se, došavši pod sedlo, vratili natrag.

Mnogo je lijepih utisaka s puta na Monte Rosu ostalo u duši. Ova silna gora, sa svojom visokom Dufourspitzom, po visini drugim vrhom u Evropi, imade nešto svoga vlastitoga. Imade visoke stijene, ledenjake, snježne grebene, imade nešto veličanstvena, imade u sebi uzvišenosti, i veličine i grozote.

Takova nas gora uznosi nad sav zemaljski život u nizinama u neki drugi duhovni, viši svijet...

IZVACI IZ RECENZIJA O DRUGOJ KNJIZI »SA PLANINA I GORA«

(»Hrv. Revija«) — Dvije knjige Vjekoslava Cvetišića »Sa planina i gora«, njegov su najbolji dosadašnji literarni plod. Revni je planinar u tim dvjema knjigama zabilježio pohode gotovo svima našim gorskim vrhuncima, širom čitave naše domovine. Cvetišiću nije samo uspjelo, da nam isprića kuda i kako se dolazi do tih vrhunaca, nego da nam dočara sve ljepote vidika, svu slast kretanja u bezbrigi i slobodi prirode i ono na nijednom drugom mjestu neiskušano čuvstvo tajanstvenog i neposrednog dodira s veličajnošću prirode u osami gora i planina. Obje njegove knjige dobar su prinos k intimnijem poznavanju naše zemlje, nego što ga daje nauka, i siguran su poticaj za planinarstvo.

(»Obzor«) — Vjekoslav Cvetišić ujedinio je u sebi sve odlike, koje treba da ima veliki planinarski pisac: on je instruktivan alpinista, koji mnoge podatke o planinama pruža u laganom i živom obliku; idealni je esteta, koji u prirodi proživljava duhovnu apokalipsu, bez obzira, da li je ona mirna ili u njoj orgijaju vjetrovi, munje i oluje, briljantan je stilista, koji i svoje duboke sentence i refleksije zaodjeva u glatko i lijepo stilističko ruho, filozof je, koji prema onoj izreci Aristotela ili Kierkegaarda upravo u čudjenju nad svemirom i njegovim pojavama nalazi početak filozofiranja. U prekrasnim opisima veličanstvenih naših i stranih planinskih predjela vrši Cvetišić najefikasniju propagandu za planinarstvo. Svi oni, koje stežu verige često puta lažnih konvencionalnih formi, naći će u ovoj knjizi nada sve zanimivu lektiru i olakšanje.

(»Jutarnji List«) — I ako čitatelj nije planinar, pročitavši ovo djelo našeg već tako popularnog pisca vjeruje u te riječi. On ima tako sugestivan način opisivanja, da nam fantazija izazvana njegovim načinom ekspresije dočarava sve one dojmove, koje je on proživio i mi se zajedno s njim veremo po kamenju kad je taj obasjan suncem ili nad njim bijesne strašni elementi. Cvetišić je filozof gora i planina, on secira njihovu dušu. Mjestimice je grandiozan poput onoga, kojem u tom pogledu nema

POGLED S MONTE ROSE PREMA JUGU

K. Koranek

premca, a to je Ludwig Ganghoffer. — Ganghoffer je pjesnik bavarskog gorja, Cvetišić je našeg.

(*»Napredak«, naučno-pedagoška smotra)* — I kako je u prvoj knjizi sam pisac u sredini sviju događaja, što ih opisuje i iznosi pred čitača, i kako u njoj daje s puno iskrenosti svakome osjetiti, kako je poštivanje velike prirode najljepši i najuzvišeniji užitak svakoga pojedinca, tako on tu svoju sentencu protkiva kao svijetlu, mekanu i toplu nit uvjerljivosti i čitavom ovom drugom knjigom od prve do posljednje stranice. I u ovoj knjizi, kao i u prvoj, autor pred nas izlazi kao zaoštreni i duboki posmatrač same prirode i svega. On suosjeća sa svakom travkom, gotovo sa svakim kamenom u toj visokoj prirodi bogatih vidika i veličanstvenih šutnji, pa jezivih strahota. On kao da živi sa svakim lahorcem u njoj, koji ga miluje, a jednakom hukom bure i vihora, koji mu udara u obraze. On jednakom iskrenošću u toj visokoj i opasnim vrletima isprekrštenoj prirodi pozdravlja sunce u rađanju i mjesec na umiranju, jednakim zanosom izilazi ususret ljepotama kao i opasnostima, jer sve to njegov duh diže, sve ga oplemenjuje i — čini se — što su veće i strašnije opasnosti, to je njegova težnja da ih svlada jača i nepopustljiva. On je u toj svojoj knjizi jednako kao i u prvoj nesamo pripovjedač i slikar sviju svojih utisaka i doživljaja s putova po planinama i gorama, nego i propagator plemenitoga planinarstva. Knjigama Cvetišića će nesamo olakšati učitelj svoj rad u preduzimanju pojedinih geografskih partija naše domovine, nego će knjiga i svojom iskrenošću i profinjenom ljepotom moći da estetski utječe na učenika. Knjigu bi svaka škola trebala imati, koliko u učeničkoj, toliko i u učiteljskoj knjižnici, jer samo poznavanjem, temeljnim i svestranim poznavanjem, naše domovine moći ćemo u djece uzbuditi i pravu i trajnu ljubav za nju.

(*»Novo Doba«* — Živahnošću stila i duhovnom meditacijom zanosi svakog ljubitelja prirode i upoznava ga sa krajevima, koji za mnoge nisu pristupačni. Cvetišić je neumoran u isticanju planinskih ljepota, osobito onih naše domovine.

(*»Riječ«)* — On je svome turizmu postavio daleko veću zadaću, nego li je samo upoznavanje prirodnih ljepota i njihovo proživljavanje u vlastitoj duši. U radu oko iznošenja svojih utisaka i svojih pjesničkih nastrojenja, kojima mu je bogata priroda ispunila dušu, autor nastoji da ne bude samo puki crtač svega, što je vidio i doživio. On hoće da sve svoje doživljaje iznese pred čitače s puno života s puno duše i s puno srca. On hoće i nastoji da sve ono, što je proživio, prožive i njegovi čitači, pa je gotovo više u opisivanju i plastičkom prikazivanju prirode refleksivan, nego li subjektivan. Bez svake je sumnje ovakovo podržavanje distancije između sebe, prirode i čitača teško, ali autor to čini s osobitom vještinom, pa otuda i nje-

govo toliko zanimivo prikazivanje pojedinih ljepota u prirodi. Prvu je knjigu izdao prije dvije godine i ona je ne samo naišla na susretljivost i priznanje kritike, nego i na puno razumijevanje sa strane publike. Ova druga nastavak je prvoj i nije ni najmanje svojim sadržajem i svojom ljepotom stilizovanja, pa sugestivnošću refleksivnoga pisanja zaostala za prvom. Ona po svome sadržaju može samo da uzdigne duh čovjeka i da mu oplemeni srce, a to i jest zapravo njena zadaća.

(»Jutro«) — Cvetišić podaja črtice iz Julijskih Alp, Karavank in Hrvatskega Primorja. Prehodil je gore v domači družbi — brez vodnikov. Ni podvzemal drznih plezalnih tur. Užival je lepoto prirode, užival vso slast alpinskega, četudi skromnega sporta, užival iskreno sočutje s hrvatskim primorskim ljudstvom, ki se bori za ponižen obstanek na svojih kršnih tleh, nedotaknjen od mestne izprijene kulture, a svež na duhu in telesu. Iz vsake črke Cvetišića govori idealist alpinist, domač človek. Kar je dr. Kugyju estetika to je Cvetišiću etika. Dr. Kugy narekuje alpsko geslo »wahrhaft und bescheiden«, dasi njegova dejanja daleč prekoračijo vsako skromnost, a dejanski resnično in skromno je Cvetišićevo geslo: »Planinar je idealist, nesebičen, požrtvovalen, neumoren«. Mirne, resnične besede vejejo iz celega dela. Ako je dr. Kugyjeva knjiga z estetične strani celotna lepa slika Alp, z etične intimna slika dejanja in nehanja hribolazca, nam riše Cvetišić v nizu črtic, a krepko in izrazito, posamezne slike Julijskih in Dinarskih Alp, etično pa nam istočasno izraža svojoj ljubezen do ljudstva kot nelošljivega dela prirode.

Dr. H. Tuma.

... Ker me vse zanima, kar prihaja iz Vaše roke, sem knjigo takoj prelistal in sem ob njej za te trenutke pozabil brige tega življenja.

Dr. Josip Tominšek.

(»Planinski Vestnik«) — To je knjiga dobrega in modrega človeka, ki mnogo dela, veliko prenese, mnogo misli, toplo čuti in najde pravo besedo na pravem mestu; ljubezniva knjiga, ki vpliva na um in srce, v osebnostih skromna in obzirna, v naukih neprisiljena, pri načelnem idealizmu nikjer žaljiva. V člankih je spretno združil opis svojih osebnih tur — ne da podajal enostaven popis pota v obliki vodnika — s pesničkim oživljanjem prirode, z opazovanjem ljudi ter modroslovnim splošnim razmišljanjem. Tako postanejo ti članki zanimivi za vsakega, naj je tiste kraje in ista pota prehodil ali ne. V prvi vrsti pa je naš pisatelj mislec. Planinske višave ga dovedejo i do preudarjanja o najvišjih problemih, mimo katerih hodi slep in top navaden nižinski zemljan. Pisatelj ima svoj poseben slog, zelo pripraven za planinske spise.

(»Morgenblatt«) — Ein alpinistisches Vademecum. — Das Geheimnis, warum sich die Bücher Cvetišić so grosser Beliebtheit erfreuen ist auschliesslich in der Eigenart des Verfasser zu suchen. Seine Aufzeichnungen sind nicht in trockenem Ton eines alpinistischen Bädeckers gehalten, der uns Führer und Wegweiser sein soll, seine Bücher entspringen nicht der berechnenden Seele des Sportlers oder der bravourösen Protzerei eines Parforcetouristen, — sie sind vielmehr die Beichte einer schönen Seele, die sich mit der Natur, Gott und den Menschen auseinanderzusetzen versucht. Cvetišić ist überzeugt, dass uns die Liebe zur Natur und das Verständnis für sie nicht nur der physischen, sondern auch der geistigen Wiedergeburt näherbringt. Ein grenzenloser Idealismus ist sein ständiger Begleiter auf allen seinen Wegen, er bewundert ebenso die stille Poesie der im Sonnenglanz strahlenden Natur wie die furchtbare Urgewalt der in den Bergen entfesselten Elemente. Ein Träumer, ein Sucher, der sich gerne in das Mystische versenkt und nach den letzten Dingen im Weltall zu fragen wagt. Welt und Natur betrachtet er vom einer höheren Warte und forscht nach den Geheimnissen, die zwischen Leben und Tod geistern. Die Freiheit, wie sie in den Bergen zu Hause ist, ist sein höchstes Ideal, er lauscht den ewigen Symphonien der grandiosen Alpen, die sich bald harmonisch, bald in den düstersten Disharmonien zu erkennen geben. So denkt und schreibt ein Dichter. Cvetišić ist nicht nur Tourist im idealen Sinne des Wortes er ist zugleich Schöngeist, er schaut mit den Augen eines Dichters in die Welt. Das Buch Cvetišić gehört zum Bestem, was die kroatische alpinistische Literatur hervorgebracht hat.

SADRŽAJ:

Strana

Troglav 7
Dojmovi sa Škrlatice 2738 m 16
Bjelašnica 2067 m 24
Po snijegu na Kočnu 2539 m 32
Mrzla Gora 38
Reminiscence planinskih doživljaja 46
Šumama Velikoga ili Burnog Bitoraja 52
Dufour 4638 m u Monte Rosi 59